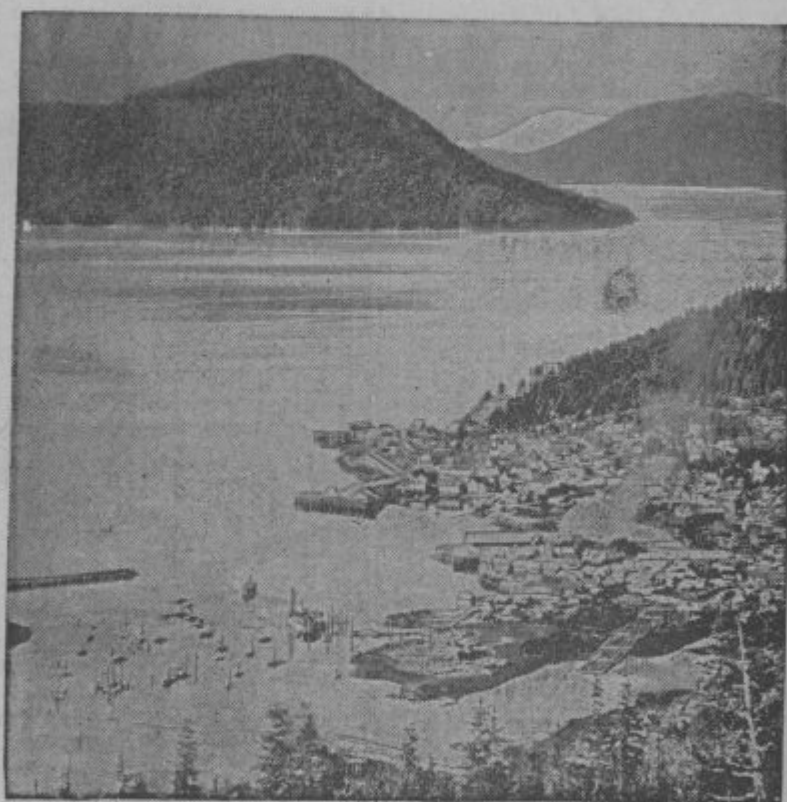

Poštšina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

Na koncu sveta

Tedenska revija

Štev. 19.

Ljubljana, dne 9. novembra 1928

Leto II.

Knjiga 4

Nikolaj Surdnyi

Slučaj

(Iz madžarščine prevel dr. M. Robič)

Dva in dvajset let mi je bilo, ko sem se omožila. Moj mož Gábor* je bil star že štirideset let. Da je to velika razlika v starosti? Mirno trdim, da ne. V zakonu bodi moški ne samo mož, ampak tudi oče svoji ženi. Ni večje nesreče, nego če se zveže dvoje neumnih, prepirljivih, nestrpnih in sebično zaljubljenih otrok razgrete domišljije: iz tega lahko nastane samo ljubezen, ne pa sreča. Dobro pa je, če je žena jako mlada. Ženska se že brez tega hitreje postara, moški pa se v domišljiji medtem zmeraj bolj pomlaja. In potem... priznajmo, nam ženskam je potrebno, da tega, kogar ljubimo, občudujemo in se ga tudi bojimo. Potrebno je, da nas naš tovariš ne ljubi samo, ampak da se tudi spozna, kako je treba ravnati z nami. Zaključim naj našo vzgojo na onem polju, kjer jo začnejo naše dekliške prijateljice, čitanje romanov in domišljija. Treba je, da je moški zadosti moder in izkušen, da nas razume; tedaj je manj nevarnosti, da bi postala iz nas nerazumljena žena.

Toda ne gre za to. O tem sem začela govoriti, kakšno vlogo ima v človeškem življenju slučaj. Ne mislim onih velikih, odločilnih, usodnih nujnosti, ki odločajo o rojstvu, bogastvu ali uboštvu, o lepoti ali grdosti človeka s svojim vmešavanjem, stoječim izven naše volje. Ne. Vlogo majhnih slučajev mislim, ki vplivajo na vsak korak, tako rekoč neopazno na potek človeškega življenja in ki, posegajoč drug v drugega ali drug drugega uničujejo, vnašajo v našo usodo tragedije ali komedije.

Nu, da nadaljujem, kjer sem prekinila. Moj mož Gábor je bil upravitelj velike graščine. Večji del leta smo stanovali v Budimpešti, poletje pa smo morali prebiti v vesprimski županiji, da je mogel Gábor osebnostno voditi gospodarska dela. Gábor je bil krasen človek, resen, pameten, sijajen, veličasten mož, toda nekoliko strog, osoren in nasilen. Mene je silno ljubil, a že kot ženin je bil jako ljubosumen in tega niti tajil ni. Če sem ga vprašala, iz kakšnega povoda je ljubosumen, je izjavil mirno, toda z glasom, ki ne trpi ugovora, da prvič zato, ker pozna ženske, drugič pa, ker

ve, kolika je nevarnost za žensko sploh, če je lepa, in tretjič, ker sem tudi jaz ženska in tudi jaz lepa.

In zato se mi niti ni bilo mogoče hudovati nanj, čeprav mi je povzročalo globoko in pekočo bol, da me ne smatra za izjemo in da tako dobro pozna lepe ženske.

Res, omeniti moram, da mi je, ko sem bila še dekle, dvoril ob istem času z Gáborjem tudi mlad baron, ki je tudi meni jako ugajal in ki ga je Gábor sovražil iz dna srca. Ko me je Gábor zasnubil, je tudi baron izjavil, da bi me vzel za ženo. Ne vem, ali bi ne bila s svojo dva in dvajsetletno abotno glavo izbrala barona, če ne bi bili moji roditelji za Gáborja. Nu, predolgo bi bilo vse to natančno pripovedovati, važno je, da sem postala Gáborjeva žena in po poroki sem mu morala obljubiti, da se bom v mejah pristojnosti, a dosledno izogibala barona. Gábor je bil ponosen, energičen, drzen, da celo ošaben mož, toda nasproti meni ni prikrival svoje ljubosumnosti; rekel je, da zato, ker me ljubi. In prav ima: ljubezen se začne tam, kjer ljubosumnost, zaupanje pa tam, kjer si upa moški to priznati.

V prvih dveh letih Gábor ni imel povoda, da bi bil name resno ljubosumen. Srečna sva bila in niti predstavljati si nisem mogla, da bi moglo biti drugače. Gábor je mnogo delal, mnogo potoval, jaz pa sem bila mnogo sama; živela sem tako, kakor druge bogate, mlade in slavljene dame: plesala sem, se vozila z avtom, gojila sport, potovala — otrok nisem imela — silno sem ljubila Gáborja, bila ponosna nanj in se ga jako bala... To je bilo moje življenje; barona v teh dveh letih nisem videla nikjer.

Spomladini tretjega leta pa... in tu se prične velika; mogočna, zla, blazna vloga Slučaja. Sedaj nastopi, — niti ne nastopi, ampak prikrade se, šine nevidno in lokavo, kot tat, se priplazi na oder slepi in nori Velmož in vleče odslej na konopcu mene in vsakogar, kdor je v tem komadu po njegovi samovolji brezdelen in prestrašen statist.

Dobila sem majhen katar sapnika in zdravniki so mi priporočali morje. Odločili smo se, da pojdem v Nico.

*) Gabriel

Prav, tudi mama pojde z menoj; moja mati se je le težko odločila, da ostavi očeta na posestvu. Torej smo določili za dan odhoda. Prejšnjo nedeljo pa si je oče izpahnil nogo v gležnju, odšel je v sanatorij in odložila sem svoje potovanje za teden dni. To je bilo koncem februarja in Gábor se je odločil, da si vzame tri tedne dopusta; tudi on si je zaslužil malo odmora.

Naslednji teden je umrl grof, majorski gospod, in Gábor se ni mogel ganiti.

Že je bilo pri tem, da ostanem tudi jaz, ko me je obiskala neka moja starejša prijateljica, cesarska in kraljeva kanonisa*, in mi naznanila, da odpotuje prihodnji teden v Opatijo. Gábor se je razveselil in je prosil Lujzo, da bi me vzela pod svoje varstvo. Dva dni pozneje sem že sedela v vlaku.

Tako se je zgodilo, da sem hotela potovati meseca februarja s svojo materjo v Nico in sem mesto tega prispela dvanajstega marca z Lujzo v Opatijo. Tako se je priplazila nema oseba slepe usode na oder in dejanje je drvelo potem bliskovito po tračnicah, ki jih je položil slučaj, katastrofi naproti.

Prav v trenutku ko sva prispeli, je delil v hallu hotela Stefanija napitnino visok, vitek gentlemen v sportni obleki in tako se je osobje komaj zmenilo za naju. On je bil, Da. Baron. Pravkar se je odpravil na Reko, da bi odpotoval na Dunaj. Opazil naju je, pozdravil in rekel, da že dva dni trati tukaj čas, da se je do smrti dolgočasil in sedaj ležno pospravi svoje stvari, da bi zapustil to strašno puščobo.

Priznam, da mi je postalo tesno pri srcu. Kolika sreča, da ta tič ravno kar odhaja! Kaj bi se bilo zgodilo, če bi on tu stanoval in bi bila primorana Gáborju pisati kdo je v moji družbi. Ali pa bi mu naj bila to prikrila? Tak strah me je obšel pri tej misli, da me je dušilo.

Baron se je poslovil, midve pa sva odšli v najine sobe.

Zvečer pri večerji se je pojavil pri naši mizi z bleščečo eleganco, smehljajoč se, z rožno, mladostno drznostjo. On, Da. Baron.

— Kaj, torej niste odpotovali?

— Nisem blazen. — se je zasmial lahko miselno in vendar otroški ljubeznivo. — Sedaj je to najkrasnejša točka sveta.

* Dama plemiškega ustanovnega zavoda.

Čutila sem, da moram nekaj ukreniti. Morda bi ga bila morala prositi, da bi odpotoval baš iz ozira na mene. Prosila sem Lujzo za svet. Lujza, cesarska in kraljeva kanonisa, je resna in moralčna in strogih predsodkov. Zaupno sem ji vse povedala. Lujza se je protivila temu, da bi barona odslovila.

— Tako — je rekla — bi le samo sebe ponižala, ker bi priznala, da je tvoja zakonska zvestoba poleg barona v nevarnosti; drugič pa bi osmešila tudi Gáborja z njegovo ljubosumnostjo.

— Kaj naj torej storim? — sem vprašala Lujzo.

— Nič.

— Ali naj pišem Gáborju?

— Povzročila bi mu le nepotrebne skrbi.

— Toda če postane baron vsiljiv?

— Mu že preženeve veselje do tega.

Toda nisve mu ga mogli pregnati. Bili sve tako nedostopni in osorni, kakor le zna biti cesarska in kraljeva kanonisa. Zaman, Baron je bil ljubezniv in predrzen in nama je neprestano dvoril.

Po dveh dneh sem že prejela njegovo pismo, v katerem me je imenoval z mojim dekliškim imenom in me prosil, da bi se kakorkoli osvobodila stare »Stiftsdame«. (Tako je pisal in zato si Lujzi nisem upala povedati o pismu.) Drugi dan sem mu dala čutiti, da se hudujem nanj. Samo za trenutek sva ostala med štirimi očmi. Skoroda se je razjokal in tako prosil odpuščanja. V ostalem je zagrozil, da se ustreli.

— Tega ne delajte — sem rekla — toda odpotujte odtod!

Obljubil mi je. Toda ni odšel. Vendar se nama ni pridružil nikoli več, samo oddaleč me je neprestano zasledoval s svojimi koprnečimi pogledi.

Od Gáborja sem dobivala vsak dan pismo. Pisma so bila kratka, mrka, skoroda osorna, v brzojavnem slogu spisana poročila o očetovem materinem in lastnem zdravju, o grofovem pogrebu, o novem gospodarju in o tem, da si prizadeva pridobiti večji zakup, ki ga mika s svojimi ogromnimi dohodki. V enem svojih pisem mi je pisal, da upa po dvajsetletnem zakupu izplačati vlastinstvo osmih tisočev oralov z gotovino. »Meni bo tedaj že šestdeset let, tebi pa samo štiri in štirideset, tebi na ljubo se trudim in na ljubo najinih otrok, če mi usliši Bog moja najbolj vročo željo.« Tak ton so imela njegova pisma.

samo sklep je ovajal zaljubljenega moškega: Brez tebe ne morem živeti, krasna moja!

Zelo so me osrečevala ta pisma, toda šesto pismo je bilo tako, da mi je zastalo srce. V pismu je stalo to-le:

»Ljuba Bella, danes sem Vam poslal hranilno knjižico, glasečo se na petdeset tisoč kron, s čimer sem, mislim, zadovoljil enkrat za vselej vsem svojim obveznostim. Denar pošiljam seveda za malega Gábija in lepo prosim, uporabljajte samo obresti. Gábi bo šele za ena in dvajset let polnoleten; želim, da bi mu s to glavnico zagotovili eksistenco. Srečen sem, da sem mogel končno urediti najino zadevo, ki mi je povzročala v mojih sedanjih razmerah umljivo mučne skrbi. V ostalem sem naprosil svojega prijatelja notarja, naj Vas obišče in vzame od Vas izjavo, s katero se odrekate vseh zahtev nasproti meni.«

Tako je bilo v pismu. Jasno je, da je zamenjal Gábor meni namenjeno pismo s pismom, ki ga je hotel poslati svoji nekdANJI ljubici.

Lujzi tega nisem upala povedati. Sramovala sem se. Mislila sem, da se mi bo, osramočeni, bedni ženi, smejal ves svet. Štiri in dvajset let mi je bilo in zdi se mi, da sem bila brezumno zaljubljena v svojega moža in brezumno ljubosumna nanj. Vrgla sem se na posteljo in bridko zaplakala. Ne, ihtela sem in vpihla. Proklinjala sem sebe in Gábora. Celo svoje uboge starše sem proklinjala, češ, zakaj so me silili h Gáborju in zakaj niso dovolili, da bi postala baronova žena!

Baron! V svojem slepem srdu sem zahropla ob tej misli. Baron! Baron me ljubi in srečen bi bil, če bi me mogel ločiti od Gáborja in vzeti za ženo. O Bog, kako silno maščevanje, kako sladko zadoščenje bi mi bilo in kako strašna kazen zanj, podleža, ki ima triletnega sina s pocestno punčaro, za njega, ki želi skrbeti s tako ganljivo očetovsko ljubeznijo za svojega sina in ki mi je v petih pismih pisal, da ne more in noče živeti brez mene...

Niti trenutek nisem pomišljala. Pisemski papir, pero! Sedla sem in pisala:

»Andrej! Vaša sem. Proti Gáborju vložim tožbo za ločitev in postanem Vaša žena! Sovražim Gáborja in ljubim Vas.«

Tu se je nekoliko ohladila kri v meni. Moj Bog, kaj bo, če pridrvi na to pismo Andrej k meni in... saj sem še vendar Gáborjeva žena in mrzim prešuštvo. In nočem postati baronova ljubica, ampak žena... Nekaj minut sem se borila sama s seboj, potem sem pa nadaljevala:

»Andrej! Paziti moram na svoj dobri glas, sedaj še bolj kot doslej. Zato Vas prosim, zapustite takoj Opatijo, da me ne kompromitirate. Idite domov na Dunaj, tam Vas bo že čakalo moje drugo pismo.«

Da, tako je brezhibno — sem mislila sama pri sebi in odposlala pismo po hotelskem groomu.

Po eni uri se je oglašil telefon. Baron je bil. Rekel mi je, da stori tako, kakor želim. Že je pripravljen za odhod, avto ga čaka tu pred hotelom, če ga hočem osrečiti, naj stopim k oknu in mu zaviltnim s svojim pajčolanom v slovo...

Nič mu nisem mogla odgovoriti. Grlo mi je stiskalo neko strašno čuvstvo: bol, maščevalnost in obup očitiranja vesti.

Baron me je milo prosil, naj mu kaj odgovorim, jaz pa sem zaihtela v telefon in odložila školjko.

Baron je odpotoval.

Eno uro pozneje je prispel Gábor.

Čim sem zagledala njegov resni, žalostni in moški obraz se mi je takoj omehčalo srce.

— Strašno me boli, neizrečno trpim odtedaj, — to je bil Gáborjev pozdrav in videla sem, da mu je iz milega rjavega očesa kanila solza. Grozno je, če se solzi odrasel, krepek, silen mož. Hipoma me je minila vsa jeza in vsa maščevalnost. Kot da mi je Bog v tem trenutku izmenjal dušo. Hipoma sem razumela, da Gábor... ej, saj je bil Gábor že štiridesetleten, samski in človek in moški in kdo ve... in naj bo kakorkoli, ljubila sem Gáborja neizrečno, neskončno, nadčloveški, blazno.

Padla sem mu okoli vratu in jokala kakor otrok.

Zvečer sva šla skupaj v jedilnico.

Na stopnicah je Gábor pripomnil:

— Ali veš, srce moje, da bi te bil danes ali jutri na vsak način presenetil?

Nenadno se me je polotil neki tesnjen, slutnji podoben strah in jecljajoč sem vprašala:

— Torej nisi prišel zavoljo pisma?

Gábor ni opazil moje preplašenosti.

— Pač... zato sem dirjal s prvim vlakom, da te pomirim... toda tudi sicer je bil to moj namen... tudi mladi grof pride sem na odmor, prišel bi bil žnjim... morda jutri... ali najkasneje pojutrišnjem...

Hipoma mi je prišlo na misel, kaj bi bilo, da Gábor ne zamenja pisma... baron se plazi tu okoli mene... Gábor pride nenadoma in zagleda barona... sveta nebesa!... Gábor bi bil mislil, da sem jaz poklicala barona sem... in Gábor mi je prepovedal, da bi... Gábor je brezumno ljubosumen in v ljubezenskih rečeh nezaupen, ni ga mogoče prepričati... konec je, za večno je konec... zavoljo bednega slučaja je za večno konec moje sreče... Slučaj, slučaj!

Sedaj sem torej hvalila Boga za drugi slučaj, da je Gábor zamenjal onih dvoje pisma. Temu slučaju se mi je zahvaliti, da baron že ni več tu...

V trenutku mi je prelete'o vse to močgane in oprijela sem se Gáborjeve roke, da nisem omahnila na stopnicah...

V hallu je vzel vratar, čim me je zagledal, s predala za ključe dvoje nisem in mi jih izročil s ponižnim poklonom. Gáborjevi pozornosti ni ušlo, da sem dobila pošto, dasi je raztreseno in s plemenitaško malomarnostjo gledal preko vratarjeve glave. Jaz pa sem spoznala z enim samim pogledom velike zmedene, šiljaste črke gornjega pisma. Nimam moči, da bi stvar podrobno opisala. Še sedaj, po pet in dvajsetih letih, se me loteva omedlevica, če samo pomislim na to. Pet in dvajset let je dolga doba v ženskem življenju: med tem sem se postarala, se pokorila za vse svoje grehe, ki sem jih storila hote ali nehote proti Bogu in ljudem. Sedaj se lahko smehlam marsičemu, kar me je nekda spravilo v jok, toda o tistem se mi še sedaj mnogokrat sanja. Ko se prebudim, mi pokriva pot vse telo. Da, tedaj sem čutila, da je konec, konec vsega, moji ljubezni, sreči, poštenju, življenju: hladna groza smrti mi je šinila preko glave, v trenutku sem pretrpela vse muke na smrt obsojenih. Spoznala sem pisavo, da, gornje pismo je pisal baron, v njem je podrobno odgovoril na moje pismo. Jaso sem videla, da je imel vratar dvoje nisem v rokavi, dvoje enakih velikih pisem, takšnih, kakor je Gáborjev nisemski papir. Mogoče je — sem mislila, — da je spodnje pismo res sedmo Gáborjevo pismo... Toda

vse to je spreletelo mojo dušo s smrtno otrplostjo najstrašnejše groze, obupa in samozaničevanja in nezavestno, kakor z nagonso refleksivno kretnjo sem hitro vtaknila pismi v svoj retikul. Po vsem telesu sem trepetala, toda Gáborju sem sledila v jedilnico nazven otrpla, odločna, z otopelostjo samomirlicév.

Sedla sva.

Gábor je spregovoril:

— Pismo si dobila?

— Da.

— Od koga?

Meni je bilo tedaj že precej vse eno, kaj se zgodi z menoj. Če Gábor zahteva pismi, mi je tako in tako umreti... Mirno sem čakala, kaj se bo zgodilo, tako rekoč me že ni bilo več, samo radovedna sem bila, ali je Bog pripravljen storiti zame čudež.

Gábor ni opazil, da sedi poleg njega umirajoči človek pri mizi, okrašen s cvetjem. Ponovil je vprašanje nebrižno, tiho, medtem ko je čital jedilni list.

— Od koga je pismo?

Ne vem, kaj mi je vdahnilo, pod vplivom kakšne zasedenosti mi je prišlo na um, ne vem, katera nebeška ali peklenška sila mi je dala moč, toda pogumno in ravnodušno sem odgovorila:

— Tvoje je!

Gábor se je nasmehnil:

— Pokaži!

In segla sem v svoj retikul. Nisem vedela, kako sem vtaknila pismi v torbico, z naslovom navzgor ali obratno. Odpreti si je nisem upala, ker sem se bala, da bi Gábor pogledal tja in opazil tujo pisavo. Zaprla sem oči in na slepo izylekla eno pismo. Potem sem se obrnila proč in položila pismo pred Gáborja. Ne bila bi se čudila, če bi v tistem trenutku osivela. Ne bila bi se čudila in ni mi niti bilo mar, če bi me zadela kap in bi se mrtva zgrudila s stolca. Bil je zame trenutek, kakor da bi mi zdiral ropotajoči vlak preko telesa in bi vedela, da me kolesa vlaka pogazijo do smrti. Niti mislila nisem, da mi še lahko reši življenje slučaj, ta vsemogočna, svet gibajoča, o človeški usodi odločujoča vesešila. Odvrnila sem svoj pogled in blesteče razsvetljena dvorana je pred mojimi očmi potemnela kakor slepa in prazna grobnica. Nič nisem videla ne čutila, samo iz slhne daljave sem slišala, da je nekdo tiho zamrmral:

— Res je moje. Shiranl ga, po večerji ga lahko prečitaš.

Mislila sem bila, da moram umreti, in sedaj mi je vrnil čudež sladko, lepo, ljubljeno življenje. In mislila sem, da tudi v tej sreči takoj umrem. Ne. Takoj sem zopet zadobila zavest in v trenutku sem bila gospodarica same sebe. Okrenila sem se k možu in sem smehljajoč se rekla:

— Ne. Če dovoliš, ga prečitam sedaj.

In odprla sem zavoj in se poglabila v čitanje Gáborjevih modrih, sladkih, očetovski resnih in zaljubljenih vrstic, vse do onega: ne morem živeti brez tebe, krasna moja...

Čutila sem, da so se mi orosile oči. To je slučaj. Vsemogočni gospod nad življenjem in smrtjo.

...Po vsem tem bržkone že nikogar ne zanima, kaj je bila vsebina baronovega pisma. Abotno in bedasto upiranje zakonu... toda v takšnem tonu in s takšnim namigavanjem kakor da bi bilo to poslovično pismo zadnji neprijetni akord starega ljubezenskega razmerja.

Res bi bila morala umreti, ako bi bila onega večera potegnila iz svojega retikula slučajno izmed obeh pisem ravno to.

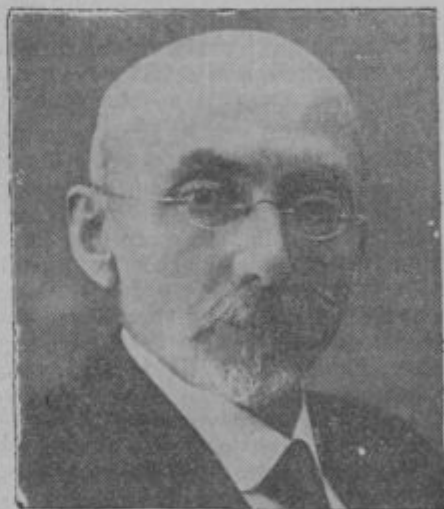
Največji jubilejni dar v češkoslovaški

Na predvečer desete obletnice češkoslovaške samostojnosti so objavili praški listi naslednjo kratko vest:

«Prvi češki pesnik Otokar Březina, ki je nedavno skupno z vsem naobrazenim svetom proslavil svoj šestdeseti rojstni dan, je poklonil praškemu društvu «Svatobor», ustanovljenem l. 1862 za podpiranje čeških književnikov, svojo veliko jubilejno državno nagrado v znesku 100.000 Kč, ki mu jo je pred par tedni podelilo ministrstvo za prosvaro. To je največje darilo v češkoslovaški republiki.»

Socijalni položaj češkega književnika ni bil nikdar ugoden. Tudi Otokar Březina je izšel iz siromašne sredine. Skromni jaromerziški učitelj, ki se je proslavil s svojimi petimi pesniškimi zbirkami in s knjigo filozofske proze po vsem svetu in tako postal kandidat Noblove nagrade, je končal svojo kariero kot vpokojen ravnatelj meščanske šole, živeč samo za svojo umetnost, za svojo filozofijo in za svoje knjige. Pokojnina ravnatelja meščanske šole ni velika in veliki pesnik je zares skromen človek, ki mora izhajati mesečno z dva do tri tisoč kronami.

Otokar Březina, ki je v svoji mladosti izkusil mnogo bede, nejevolje in ponižanja, ni pozabil v dobi svoje največje slave onih, ki so med češkimi književniki ostali manj znani in celo siromašni. Otokar Březina, pesnik samosvoje filozofske globine, je vedno znal ceniti tudi tako zvane drugovrstne književnike in njihov narodni značaj za visoke ljudske sloje. In baš iz tega

Otokar Březina

umevanja visoke funkcije češkega literata in žurnalista — oba «poklica» sta se na Češkem pod pritiskom razmer pogosto spajala v eno, ali pa sta se medsebojno dopolnjevala, kar najdemo v dobi nacionalnega dela tudi na Slovenskem — je vznikla čisto njegova ideja: spominjati se onih, katerih se mora narod vedno spominjati!

Kako velika je pesnikova nesebična gesta, dokazuje tudi dejstvo, da se je v jubilejnih dneh med vsemi bogatimi korporacijami spomnila samo ena institucija češkoslovaških žurnalistov z vsoto 100.000 Kč in kupila za isto vsoto postelje za bolnico usmiljenih steril!

Zor Ivo

Pravilno dihanje in njega pomen za zdravje

Človeški organizem potrebuje za svoje življenje dvoje vrst hrane in sicer: trdno in zračno. Žal, da je pri nas malo komu znano, da je zračna hrana neprimerno važnejša od trdne. Da to dokažem, navajam to-le razmotrivanje: Človek lahko vzdrži brez trdne hrane več ur, da celo dni in tednov. Saj je vendar hotel že marsikdo ugajati občinstvu, da je stradal rekorden čas. Naravnost kot fenomen pa se občuduje človek, ki zdrži, ne da bi kaj dihal, preko pet minut. Jasen dokaz torej, koliko važnejša je zračna hrana od trdne.

Mnogo jih je, ki mislijo, da je dihanje eno izmed tistih dejanj človeka, ki jih organizem kar motorično, podzavestno opravlja. »Saj vendar vsak človek pravilno diha. Če je pri takem dihanju preživel najdelikatnejšo živlensko, t. j. otroško dobo, ga tudi sedaj na stara leta ne bo vrag vzel,« mi je trdovratno oporekal nekoč tovariš, ki sem mu o tem pravil. Toda njegovo mnenje je že v temelju napačno!

Današnji civilizirani ljudje *ne diha*o pravilno. Če rečeš komu, naj globoko diha, bo pazil ta samo na kolikor mogoče dolg vdih. Mnogo važnejšega *izdiha*, ki mora biti *daljši od vdiha*, pa niti ne pozna. Ne samo to, da se proces v pljučih *nepravilno in nepopolno* vrši, tudi mišičevje, ki služi izvedbi izdiha, se ne razvija pravilno; zato pa imajo ljudje udrta prsa in izbočene trebue! Razlikujemo namreč prsno in trebušno dihanje. Za vsako posebej je potrebna neka skupina mišic, da se dobro izvrši. Tako pridejo v poštev: prsne in žagaste mišice, sprednja, ravna, zunanja in notranja trebušna mišica ter prečna trebušna mišica.

Ljudje so sami zakrivil — morda tudi motorično in podzavestno — da je njih dihanje napačno: pričeli so se neprimerno oblačiti. Številna opazovanja raznih raziskovalcev prirodnih narodov so pokazala, da ljudje, ki žive domala goli vse svoje življenje pod milim nebom, sploh ne poznajo raznih bolezni kot so n. pr. gluhonost, razne deformitete hrbtenice in bolezni dihalnih organov, ki so pri nas čisto običajne!

Kakor sem že omenil, je izdih mnogo važnejši od vdiha. Zaradi tega mora

trajati tudi daljšo dobo kot vdih. To je lahko izvedljivo in sicer na ta način:

Med hojo ali tekom pazi, da spraviš dihanje v isti takt kot korakanje. Ko to dosežeš, tedaj šteje korake in vdihaj med tem, ko n. pr. trikrat prestopiš, izdihuj pa v teku petih korakov. To razmerje seveda ne bo ostalo vedno isto, ker zavisi od vrste obremenitve organizma in od vitalne kapacitete pljuč, ki se s pravilnim dihanjem polagoma znatno zveča. Da dihamo v taktu s hojo, je potrebno tudi z drugega stališča. Sunki, ki jih prestreza naš organizem med tekom, znatno ovirajo pljuča v njihovi funkciji. Če pa tem sunkom prilagodimo dihanje, omenjenih motenj ni več, človek se ne zaduha.

Mnogo boljši bi bili naši sportni rezultati, če bi polagali več pozornosti na dihanje. *Kajti le notranji organi, zlasti dihalna, so tisti činitelji, ki odločuje o naših sportnih uspehih, in ne mišice, ki so naši volji samo orodje!*

Mišice so le aparat, stroj, ki ga moramo pravilno dimenzionirati, da služi svojemu namenu. Mišičevje pa si zgradimo s premišljenim, *nepretiranim* utrjevanjem (treningom).

Tudi dihanje skozi nos je velikega pomena, če vemo, kdaj in kako se ga je treba posluževati. Naš nos je nekaka prirodna varnostna naprava pri našem organizmu. Služi predvsem kot filter in ogrevač za zrak, ki ga vdihujemo. Poleg tega pa se izvrši v nosu nekaka preizkušnja vdihanega zraka, da se organizem reflektivno zavaruje pred različnimi bakterijami, v kolikor mu je to pač mogoče. Pri nižjih temperaturah je neobhodno potrebno, da dihamo skozi nos toliko časa, dokler se dihalna ne ohladi počasi do tiste temperature, ki vsaj povprečno zadostuje, da zaradi mraza ne nastane vnetje. To pride zlasti pri smučanju v poštev! Ko pa so dihalna pripravljena na mraz, lahko brez skrbi dihamo tako, kot zahteva od nas organizem.

Veliko napako delajo ljudje tudi s tem, da govorijo mnogo dalj časa, kot jim to dopušča dihanje. To opazujemo zlasti pri temperamentnejših ženskah. Dobe se torej nekatere, ki hočejo vse v »eni sapi« povedati, ko je stavka konec, pa odpro usta in sunkoma poteg-

nejo vase nekaj zraka, pri čemer jim uhajajo včasih »neznani« glasovi. Takoj nato pa zopet prično regljati, dokler se sredi stavka zopet ne zadihajo in so tako prisiljene ponovno k prej opisane-mu aktu. To je seveda jako utrudljivo, *še bolj pa nezdravo!* Kdor pa je podvržen tej napaki, naj ne obupa. Z glasnim čitanjem, upoštevajoč točno interpunkcije, se to lahko odpravi.

Na tem mestu naj tudi obrazložim, zakaj med delom ali med telesnimi vajami, ki zadržujejo pljuča v respiraciji, ne smeš govoriti. Čestokrat slišimo v kaki telovadnici, kako opominja telovadec tovariša, naj ne govori, pa morda še sam ne ve zakaj; pač zato, ker je druge tako slišal.

Kadar izvajamo omenjena dejanja, tedaj je v pljučih velika množina zraka pod večjim pritiskom, ki je v mirujočem stanju enakomerno porazdeljen po alveolah.* Če se v takem položaju zasmejemo ali spregovorimo, se specifični pritisk v enem delu pljuč zveča, v drugem pa zmanjša, kar močno obremenjuje prožnost pljuč. V kritičnejših primerih zadostuje samo malenkostna izprememba specifičnega pritiska, da počni kaka žila — in pljučna krvavitev nastopi. Enako tudi sapnik pod prevelikim pritiskom odpove, ker se čisto zaradi napetih vratnih mišic ne more odpreti njegova zaklopka.

Nikaka posebna umetnost ni, prilagoditi dihanje delu, ki ga trenutno opravljaš. Z malenkostnim vežbanjem dosežemo v kratkem nadoblast tudi nad dihalni trud, ki smo ga imeli pri vežbanju, se obilo poplača. Obratno pa ima nepravilno in delu neprilagojeno dihanje, zlasti za človeka, ki je prisiljen k težkemu delu v slabih, nehygijskih prostorih, jako zle posledice. Najrazličnejše bolezni ga napadajo, katerim bolj in bolj podlega njegov slabo odporni organizem, dokler s tuberkulozo ne dobi vstopnice za oni svet...

Velevažno je pravilno dihanje tudi v raznih bolezenskih primerih, ker si z njim lajšamo mučni položaj. Pri slabostih v želodcu, pri glavobolu in pri podobnih lažjih obolenjih, igra veliko vlogo sveži zrak, ker globoko dihanje izredno blagodejno vpliva v takih primerih. Enako je dihalna gimnastika, zlasti če je zvezana še z zračno kope-ljo, eno najboljših sredstev zoper nespečnost.

* Pljučni mehurčki.

Seveda je treba dihalne vaje izvajati popolnoma po prirodnih zakonih dihanja. — Kako pričenmo dihalno vajo?

Najprej dodobra izpraznimo pljuča, nato pa polagoma vdihajmo, pri čemer v mislih enakomerno štejemo; zdaj *takoj in brez vsake pavze* preidemo v izdih, ki mora trajati tako dolgo, da so *pljuča popolnoma prazna*, da ne moremo ničesar več izdihniti. Dolžino izdihala lahko kontroliramo zopet s štetjem. Šele sedaj naj nastopi kratka pavza in nato zopet vdih. Načelo prirodnega dihanja je torej: *izdih — pavza — vdih — izdih — pavza — in zopet vdih!* Tega zaporedja posameznih delov dihanja ne smemo pod nobenim pogojem zamenjati. Največja napaka pa je, če se napravi pavza med *vdihom in izdihom!*

Ako se hočemo prepričati, ali je to pravilo dobro, tedaj opazujemo otroka ali živali, ki še popolnoma nepokvarjeno slede prirodnim zakonom. Seveda ne smemo primerjati svojega dihanja tudi po *intenziteti* z dihanjem neboljnegajnega dojenčka ali n. pr. odraslega konja. Dočim je dihanje otroka, jasno, znatno šibkejše kot naše, presega dihanje konja v tem oziru človeka.

V vsaki življenski dobi diha človek drugače. Pa tudi od trenutnega duševnega razpoloženja to zavisi. Dete diha hitro, tresoče in lahno, tako da se jedva opazijo posamezne faze dihalnega akta. Otrokova vitalna pljučna kapaciteta je pač majhna. Doraščajoč, zdrav človek diha pa nasprotno krepko in impulzivno, vendar pa je dihanje slabokrvnih, dasi v tej dobi, skromno, nezdravo. Odrasel človek diha *razvoju svojega duha odgovarjajoče* globoko in umerjeno. — Kakor vidimo, je dihanje nekaka uredba, po kateri lahko starši in vzgojitelji sklepajo o otrokovem zdravstvenem stanju.

Zelo zanimiva je soodnosnost (korelacija), ki jo opazujemo pri človeku, med dihanjem in istočasnimi duševnimi doživetji.

Tako je naše dihanje pri globokem, abstraktnem premišljevanju jako malenkostno, zaradi česar pljuča ne dobe normalne množine kisika. Ker to vpliva, kaj pa, tudi na ves živčni sistem jako neugodno, se počutimo po takem duševnem delu celo fizično utrujene. Zdravstveno stanje tekom takega studiranja torej ni naravno, zato moramo tako delo vsakih 20 do 30 minut prekiniti, da se vzravnamo, globoko zad-

hamo in se morebiti pri daljšem studiranju, tudi malo pregibljeemo. Jako umestno bi bilo, da bi vsak človek, ki je uklenjen v tako delo, poznal nekatere, tako enostavne švedske vaje, ki pred vsem drugim razširjajo prsni koš in tako pospešujejo respiracijo. Če se v taki pavzi človek nekoliko pretegne, kakor pravimo, potem lahko tako studira tudi po več ur, ne da bi njegov organizem pri tem trpel kako škodo.

Kadar nas tarejo skrbi, ali kadar smo otožni, dihamo vedno počasi in nesigurno. Nasprotno pa je naše dihanje tudi razburjeno in neredno, če smo mi razburjeni. A v tihi, tajinstveni okolici, v gozdni tišini ali v gorski samoti se naše dihanje pomiri, postane enakomerno in globoko. To je torej ono, kar nam dajejo gore in gozdovi in kar imenujejo ljudje — poživilo. In kadar se umiri dihanje človekovo, tedaj se umiri tudi njegova duša, organizem je ves miren — in to mu dobro dé, ker se spočije.

Tudi v nadaljnjih doživetjih človekove psihe zasledujemo, da je vsako čustvo v tesni zvezi z dihalnim aktom. — V upanju n. pr. ali v pogumu, dovaja-

mo organizmu zadostno množino zračnega kisika, včasih celo potencirano, zato smo v takem primeru vedno svetlo-gledni in razsodni. V žalosti dihamo skromno. Zato nas organizem sam prisili k respiraciji in tedaj vzdihnemo. Slično, toda še bolj malenkostno dihamo v grozi. V takem primeru pa prejme organizem tako malo potrebnega kisika, da često odpovedo celo mišice, to pa zlasti pri »šibkem spolu«. — Kadar človek zazeha, tedaj se je njegovega organizma zaradi kakršnegakoli vzroka polastila zaspanost. Ves dihalni aparat se odtegne izpod nadzorstva duše, zato dovaja organizmu premalo kisika, ta pa ga za svoj obstoj neobhodno potrebuje, pa nas prisili, da zazehamo. Sličnih pojavov zasledujemo v človeškem življenju nešteto. Nihče bi dihanju ne prišteval take pomembnosti!

Kakor lahko po vsem tem sklepamo, je respiracijska miškulatura popolnoma podvržena naši volji. Torej lahko s krepko voljo vplivamo posredno na vsa duševna razpoloženja in jih naravnavamo tako, da so našemu zdravju v korist in prospeh!

Ad. E. Vz.

Sugestije in vzgoja

Veda o sugestijah tvori danes eno najzanimivejših panog modernega dušeslovja, kateri se posveča od dne do dne večja pozornost. Kot prva se je je okoristila moderna medicina. S pomočjo sugestij zdravijo danes zdravniki z največjim uspehom razne bolezni, pri katerih so ostala dotlej vsa druga sredstva brezuspešna. Z neumorno marljivostjo se nadaljujejo raziskavanja teh čudežnih pojavov naše duše; iščejo se nova pota, kako bi se mogle uporabiti in izkoristiti te tajinstvene sile naše duše v še izdatnejši meri v splošno korist človeštva.

Dočim je deležno dobrote čudodelne zdravilne moči sugestij razmeroma le malo število ljudi, delujejo iste v drugi obliki nič manj čudodelno in neprestano na nas vse. Pod vplivom sugestij se razvija nežna otroška duša in vzgaja doraščajoča mladina; sugestije nam oblikujejo naš značaj, nam krepijo ali pa tudi slabijo samozavest, voljo in zdravje ter v pravem pomenu be-

sede soodločajo usodo našega življenja. Tako vesoljno delovanje sugestije je za človeštvo brezdvomno še večjega pomena ko njih zdravilna moč in baš zaradi tega je treba posvetiti tej ogromni sili naše duše tudi s te strani, predvsem pa iz vzgojevalnega stališča posebno pozornost in važnost.

Kaj so sugestije?

Vsakemu izmed nas je še iz šolske dobe v spominu nalezljivost smejanja. Čim se je pojavil smeh v eni klopi, že se je razširil z naravnost nevzdržno silo po vsem razredu, ne meneč se za učiteljeve ukore. Ako zazeha v dolgotrajni družbi eden, mu bodo kmalu sledili vsi ostali, eden za drugim. Odrasel človek ne more ostati vesel med žalostnimi, toda ne mogoče zaradi vzroka žalosti, ki mu je lahko tudi neznan, ampak zaradi simptomov afektov. Med nasprotniki povzdigne bojzljivost enega, horbentost in odločnost drugega itd. Sugestiven vpliv godbe, gotovih gibov itd. je vsakomur znan.

Ako vstopimo v kak prostor s pred-sodkom, da vlada tam poseben vonj, ga bomo gotovo čutili, četudi v resnici ne obstoja. V čisti vodi, kakor tudi v jedilih lahko okusimo povsem tuj okus, ako smo prejeli sugestije, ki so nam vzbudile take predstave. V domišljiji bojazljivih oseb se izpreminjajo v tem-nih prostorih pod vplivom samote in strahu najpreprostejši predmeti v prave pošasti, ki zavzemajo vedno straš-nejše in stvarnejše ter žive oblike.

Sugestije lahko zavzamejo tudi večji obseg ter razširijo svoj vpliv na cele množice. Vpliv takih sugestij je nepri-merno večji od navadnih tujih sugestij. Množestvenim sugestijam podležejo tu-di najinteligentnejše osebe ter morejo pogaziti vse temelje logike. Vodstvo množic v verskih, narodnih ali političnih zadevah temelji v bistvu na vplivu ta-kih sugestij.

Izmed vseh sugestij pa so avtosuge-stije najmočnejše. Razlika med tujimi sugestijami in med avtosugestijo je ta, da nastanejo tuje sugestije vsled zuna-njih, tujih vplivov, avtosugestije pa imajo svoj izvor v naši domišljiji ter se pojavljajo same od sebe. Vsaka tuja sugestija mora postati najpoprej avto-sugestija, ker šele potem ima svoj vpliv in učinek.

Učinek sugestij nastopi navadno ta-koj, čim jih oseba sprejme. Njih vpliv pa je v splošnem le prehodnega znača-ja in se razbliži prej ali slej sam od se-be. Marsikdo, ki je kupil pod vplivom prepričevalnih in lepih besed zgovor-nega trgovca kak predmet, za katerega ni imel niti potrebe niti uporabe, se je potem prehitro zavedal, da je postal žrtev njegove spretne zgovornosti — njegovih sugestij. Dober govornik si pridobi v mnogih primerih mahoma srca vseh poslušalcev in jim vcepi mnenja, ki so bila pred trenutkom ravn-o nasprotna njihovemu naziranju.

Ako pa so bile sugestije posebno in-tenzivne, zlasti pa ob neprestanem po-navljanju enakih sugestij, postane njih vpliv lahko tudi trajen; sugestije se vkoreninijo v podzavest in od tam de-lujejo v dani jim smernici neprestano na nas. V teh lastnostih sugestij leži tudi njih nepregledna vrednost ne le kot zdravilno sredstvo, ampak tudi v službi vzgoje.

Začnimo pri otroku. Vsa vzgoja tem-elji na sugestijah in obstoja v nepre-stanem ponavljanju istih. Otrok sprejme

predstave, ki mu jih damo, brez vsake presoje, ter si jih prilasti, ne da bi jih preizkusil glede njih smotrenosti ali pravilnosti, saj tega itak ni niti zmo-žen. Otroku, ki je n. pr. padel, ali se je kako drugače malo udaril ali poškodo-val, položi mati svojo roko na boleče mesto, ga nežno pogladi ter mu pre-pričevalno zatrjuje, da ga ne boli več, da mu je odvzela bolečine itd., in bole-čine izginejo zares iz zavesti otroka. Katera mamica se še o tem ni sama prepričala?

Velik sugestiven vpliv leži zlasti v vzgledih. Vsak človek, posebno pa otrok napravi silno rad to, kar vidi pri drugih. Moralni pojmi, ki vladajo med stariši in vzgojitelji se prenesejo su-gestivno na otroka.

Če je vzgoja dobra in razumna, so sugestije ugodne. Otrok se smotreno pripravlja za bodoči boj v življenju. Pretirano strahovanje, stalne grožnje, plašenje, pa tudi preobzirna, raznežu-joča vzgoja, neumestno pomilovanje itd. so slabe sugestije, ki uničujejo otroku samozavest in voljo, mu izpodkopa-vaajo odpornost ter resno ogražajo nje-govo bodočnost.

Veliko krivico prizadenejo pogosto stariši nevede svojim otrokom s tem, da jih imenujejo ob vsaki priliki hu-dobneže, lenuhe i. dr., če se le količkakj pregreše v eni ali drugi reči. S tem jih lahko obremenijo za vso bodočnost. Otrok si bo mislil, da je res lenuh, ne-ubogljivec ali kar že, in posledice takih predstav ne bodo izostale. Otrok se bo začel tudi temu primerno preobrazovati in obnašati. Mnogo bolj pametno bi bi-lo, da izrazi mati v primeru, da jo je otrok n. pr. enkrat nalagal, s primerni-mi besedami svoje začudenje, češ, saj vendar pozna svojega ljubljenca kot odkritosrčno dete.

Tudi obljube so končno avtosugestije, katerim smo vnaprej določili čas njih izvršitve. Zaradi naše vzgoje smo se priučili, da moramo to, kar obljubimo, tudi izpolniti. Ko pride čas izvršitve dane obljube, se spomnimo na njo, če-tudi smo se med tem nemoteno ukvarja-li z drugimi mislimi.

Tako igrajo sugestije, vzbujene v otroku, za vse življenje velikansko vlogo.

Najplodovitejši vir vsake sugestije je ponavljanje. Njih delovanje na našo podzavest liči kapljici vode, ki izdolbe

tudi trdi kamen, če kaplja neprestano nanj.

Vpliv sugestij ne obstoja torej samo v tem, da ustvarja v naši domišljiji nedolžne in neškodljive prehodne predstave. Pod vplivom sugestij se oblikuje ves naš značaj, samozavest in volja in s tem v zvezi nič manj tudi naše zdravje in blagostanje. Vpliv sugestij na nas je mnogo večji, kakor si moremo to sploh predstavljati.

Neprestano je otrok v območju vpliva najrazličnejših sugestij — dobrih in slabih. Otrok naj sprejema kolikor mogoče veliko in pogosto dobre sugestije. Škodljivim sugestijam pa je treba zoperstaviti njim docela nasprotno sugestije, ki razkrajajo njih vpliv.

Kakor že omenjeno, se poglabijo sugestije iz zavesti v podzavest. Tam se skrijejo, živijo pa dalje in delujejo neprestano na nas. Vsaka ponovna sugestija stopnjuje silo prvotno sprejete sugestije. Tako se zbirajo in množijo v nas te nam doslej le malo znane duševne sile, ki pa igrajo v našem življenju naravnost odločujočo vlogo.

Škodljive sugestije, kakor n. pr. predstave strahu, lastne manjvrednosti itd. lahko povzročijo še drugo, mnogo hujše zlo. Take sugestije izzovejo v nas težke notranje duševne konflikte, ki morejo povzročiti najtežje motnje v duševnem, pa tudi v fizičnem življenju dotičnega.

Kakor sugestije, tako se pogreznijo tudi vse zatrte misli, želje in nagoni iz zavesti v podzavest — (izrinjeni kompleksi). V podzavesti se razvijajo dalje, si iščejo novi izhodi ter dobivajo svoje posebne oblike v sanjah, nagonih in dejanjih.

Psihoanaliza stremi za tem, da dožene take zatrte in izrinjene misli, želje in nagona, jih spravi zopet do zavesti bolnika ter ga tako ozdravi pred njimi.

Vzgoja, ki navaša otroka k odkritosrčnosti in zaupanju v stariše in vzgojitelje, je najučinkovitejše obrambno sredstvo napram vsem sličnim duševnim, podzavestnim konfliktom. Nevšečno misli, želje ali nagona, ki se porajajo v otroški duši, ne smemo zatreti in udušiti s silo! To lahko rodi le navidezen uspeh. Izrinjene misli se skrijejo v podzavest, odkoder si iščejo novih izhodov. Lahko sicer mirujejo tudi daljšo dobo, a sila, ki je v njih vezana, se ne izgubi... Najneznatnejši tak pojav že lahko znatno omaja duševno ravnotežje.

S spretnim prigovarjanjem je treba izbrisati take misli, odvrniti otroka od njih, ali pa jim dati polagoma drugo smernico. Otroška duša naj ne hrani nikakih prikritih tajnosti, ki so pogosto posledica pretirane vzgoje, stalnih pretenj i. dr. Le tako ostane otrokova duša vedno kristalno čista, zdrava, vesela in vsikdar pripravljena za sprejemanje dobrih in koristnih sugestij. V otroku se razvije samozavest, ki mu kmalu nudi potrebno odporno silo, da more sam uspešno odvrčati škodljive sugestije.

Že iz teh skromnih zapiskov more vsak spoznati, kako dalekosežen je vpliv sugestij, kako ogromna je sila naše duše.

Seveda, dokler se vršijo tajinstvena delovanja naše duše v okvirju vsakdanjosti, se za to niti ne zmenimo. Strmimo pa kot pred pravim čudežem, če nam predoči kdo ravno iste pojave pod nekoliko spremenjenimi okolnostmi. Omenim tu n. pr. poskuse sugestivnega vplivanja, ko prepreči sugestor poskusni osebi s samo besedo svobodno gibanje roke ali noge, ko je poskusna oseba krompir za sladko pecivo, pije vodo za vino, ter se opijani itd. Povsod pa se manifestira ena in ista sila, to je sila sugestije ali sila domišljije.

Število jezikov

Ameriški znanstvenik dr. Schurrer je leta in leta proučeval, skupljal ter izpisoval podatke, da bi dognal, koliko jezikov se govori na vsem svetu. Ugotovil jih je 2976, torej nekaj več, nego dosedanj raziskovalci. Od teh jih je 860, ki so po vsem videzu povsem samostojnega izvora, namreč 48 v Evropi, 153 v Aziji, 424 v Afriki in 117 v Oceaniji.

Stara pošta

Svedski zgodovinar, dr. Baath, je dognal, da je na Svedskem delovala redna pošta že pred 650 leti. Papeška bula iz l. 1262 pošilja apostolski blagoslov novi pošti v Stockholmu, ki jo je ustanovil državnik Birger. Redni poštni promet se je vršil med Rimom in Stockholmom preko številnih cerkvenih mest. Opravljali so ga zlasti potujoči redovniki.

Na „strehi sveta“

Največji ledenik na zemlji je dobil ime po ruskem raziskovalcu

V pamijskem pogorju se stekajo gorski sistemi Tientsava, Kvenluna in Himalaje, stikajoč se z gorskimi venci Hindukuša Pamir je turško-tatarska beseda in pomeni pusti, hladnim vetrovom izpostavljen svet. Kirgizi mu pravijo tudi Ban i Dunjah, t. j. «streha sveta». Prebivalci teh krajev so poletni kirgiški nomadi, ki se pozimi umaknejo v nižine. Že v 19. stoletju so obiskale te kraje številne ekspedicije. Vodili so jih Rusi: Fedčenko, Mušketov, Severzov, Kostjenko, Gršimajlo in drugi. Mimo njih so raziskovali Pamir tudi Angleži, Švedi in Danci ter nemški azijski potnik Filchner. Opis, ki ga priobčujemo, je iz peresa glavnega ruskega državnega pravdnika Krilenka, ki je obenem predsednik ruskega planinskega društva.

Po 350 km ježe na konju smo 15. avgusta dospeli do prvega taborišča. Razjahali smo, zakaj ježa nam je postala nevarna. Nadaljevati smo morali peš — in biti pripravljeni, da preživimo naslednji mesec v ledenih gorah.

V taborišču nas je že pričakoval vodja nemškega dela ekspedicije prof. Rickmers. Pri njem je bil naš topograf Dorofeev. Nemški alpinisti in geodet Fürsterwalder z asistenti so nas čakali v drugem taborišču. Sedaj smo bili 3500 m nad morjem — taborišče, ki je ležalo pred nami, pa je bilo še 700 m višje. Od njega smo bili oddaljeni celih 15 km.

Pot v drugo taborišče je držala čez ledenik Tanimas, ki prav za prav ni samo ledenik. Poznamo tudi reko istega imena. Tanimas obsega cel venec ledenikov, ki doslej sploh niso bili zaznamovani na zemljevidih. Po sredi teh ledenikov se vlečejo gorski vršaci 7000 metrov nad morjem. Vsi so pokriti z ledom in se vidijo na prvi pogled nepremagljivi in nedostopni. Širina tega sistema znaša okrog 100 km. Ali so v tem sistemu kakšni prehodi in prelazi? Govorilo se je o dveh. Kje sta, tega ni vedel povedati nihče.

Govorilo se je že tudi o tem, da je človeška noga prehodila oba prelaza. Kdaj se je to zgodilo, o tem molči zgodovina. Na karti sta bili mesti zaznamovani s križi. Poleg križcev je stala opazka: Nekdanji prelazi. To in nič več. Mnogi učenjaki, med njimi celo Koršenevskij, ki je veljal v očeh strokovnjakov za znanstvenika resne kvalifikacije, so trdili, da živi v bližini teh dveh prelazov še neznano ljudsko plemo, ki ne trpi tujca na svojem ozemlju. Domneve so vedele povedati, da so ti ljudje naseljeni med rekama Jasgulemom in Vančo.

Začrtali smo si nalogo popolnoma jasno:

1. Vse doslej neznano ozemlje v bližini Tanimasa je treba raziskati in vrisati v karto vse vršace, ledenike in reke.

2. Najti moramo prehod čez gore in ugotoviti prelaze.

3. Pojasniti moramo končnoveljavno bajko o divjem plemenu, da se spozna, kaj je na stvari resnice.

To je bil naš načrt in smoter. Kako ga bomo izpeljali, to je bilo poglavje zase.

Že pred našim prihodom so skušali nemški člani ekspedicije prodreti skozi gore v planinskem naskoku. Kadar pa se jim je posrečilo doseči ta ali oni vrh, vselej so naleteli na led, ki ni dovoljeval nobenega prehoda naprej. Ledeniki so jim zapirali nadaljnjo pot.

Posvetovali smo se s prof. Rickmersom in smo sklenili, da se razdelimo na več skupin. Prvi oddelek je vodil Korbunov, vodja tajništva sovjetskih komisarjev v Moskvi. Prvi naskok se ni obnesel. Moral se je vrniti in raziskati neznane predele z južne strani. Tam je imel več sreče.

Ostali udeleženci ekspedicije, ki so ostali tostran gorskega venca, so se tudi razdelili na male skupine in so se trudili, da bi dobili zvezo s tovariši na oni strani. Točka, kjer naj bi se sestali obe skupini, je bila vasica Ubaginj, onstran Tanimasa.

Začel sem se pomikati z nosači proti drugemu taborišču. Kako majhnega in neznatnega sem se čutil pred zevačimi prepadi, ki so se časih odpirali v podobni 30 do 40 m globoki žrel! Kamor sem pogledal — povsod sam led. Take pokrajine se oko težko privadi. Če zdaj pomislim na vse, kar sem doživel, se moram smejati samemu

sebi. Zdaj se seveda čutim varnega, ker ne zija pred menoj noben prepad. Ampak takrat! — — Bilo je drugače in v duši sem trepetal, posebno, če sem moral splezati na ledeno skalo ali če sem moral korakati kilometre daleč po zaledenelih stezah, kjer je bilo komaj prostora za človeško nogo.

Šest ur in pol smo korakali in smo napravili 14 km. Šele zdaj se nam je od daleč nasmehnilo toli zaželeno taborišče! Nemci, ki so se v njem naselili, so nas pozdravili zelo prijazno in gostoljubno. A kakšni so bili! Zadnjič smo se videli v Moskvi, v poslopju Znanstvenega društva. Takrat so bili vsi dobro rejeni, gospodje iz »boljših krogov«. Tukaj pa so se mi videli ka-

kor strahovi, ki so se vrnili z onega sveta . . . Imeli so ožgane obraze, iz katerih so štrleli nosovi, visela lica z olupljeno kožo, bili so kosmati in divje zaraščeni, da sem jih težko spoznal. Že tedne in tedne se nismo umili. Nu, zadnji teden smo se tudi mi morali odvaditi vode . . . Planinsko sonce je tako neusmiljeno palilo naše obraze, da smo se morali odreči blagodejnostim civilizacije. Koža na obrazu nam je razpokala, mestoma jo je pokrila skorja in dan na dan smo se morali mazati, da nas ni sonce popolnoma ožgalo. Izgledali smo kakor pobeljeni s kredom.

Odtod smo se z Nemci odpravili na daljno pot. Korakali smo vstric Tanimasa. Izprva ni imela reka na sebi nič

HIMALAJSKI LEDENIKI

posebnega. Šele spotoma so se pokazale težave v pravem stanju. Nad nami so visele ogromne mase ledu. Bila je podoba, kakor da nismo pred njimi niti trenutek varni življenja. Čestokrat se je reka izgubila v ledu — nekaj sto metrov naprej pa je zopet prihrumela na dan z demonsko silo. Na našem nadaljnjem pohodu smo ugotovili, da se je reka razširila v temno gorsko jezero, ki je merilo poldrugi kilometer v dolžino in pol kilometra v širino. Par sto korakov dalje se nam je odprl pogled na ogromno ledeno polje, ki se ni dalo pregledati. Pozneje smo se uverili, da meri polje 10 km v širino in 70 km v dolžino! To je bil Fedčenkov ledenik.

Na to ime smo ga krstili mi, v spomin na slavnega rojaka. To je zdaj največji ledenik, ki je nanj stopila človeška noga. Praviijo pa, da obstoja ledenik, ki je še večji od tega — v Himalaji. Ker pa nismo drugega videli, nismo mogli razpravljati, kateri je večji. Zemljepisne karte ga zaznamujejo kot ozek, 15 km dolg pas, ki se vleče južno od Altin-Masarja.

S tem smo dosegli zaželeni smoter. Odkrili smo Fedčenkov ledenik. Prvi del našega pohoda je bil pri kraju. Pred nami so se dvigali v žgočem solncu strmi venci Tanimasa. In vendar še nismo smeli završiti. Naš končni cilj je bil še pred nami.

Demant, cilj in hrepenenje človeške nečimurnosti

Trditev, da so mehki grafit, ki tvori glavno sestavino naših svinčnikov, goreči premog — »črni demant« v poetični primeri pesnikov — in pravi demant v bistvu ista snov, bo vzbudila med mnogimi našimi čitatelji podobno neverno zmajevanje z glavo, kakor če bi jih skušal kdo prepričati, da sta železo in zlato enakovredni kovini. In vendar: kar je res, je res. Vzemimo katerokoli knjigo o rudninah v roke in boš zvedel, da sestoji tako grafit kakor premog in demant iz istega kemičnega elementa ogljika, ki tvori tudi glavno sestavino vseh rastlinskih in živalskih organizmov na svetu in neštetega števila tako zvanih organskih kemičnih spojin. V grafitu, premogu in bleščečem demantnem kamnu se očituje ogljik v svoji najčistejši obliki, samo pot, kako je prišel do te oblike, je bila v vseh treh primerih različna.

Kako nastaja demant

Tu nas ne zanima vprašanje grafitovega in premogovega postanka. To bi bila snov za poseben članek. Kar se pa tiče demanta, je treba, na žalost, povedati, da se je znanosti prej posrečila njegova umetna izdelava nego rešitev vprašanja o njegovem nastajanju v naravi. Stari so domnevali, da je koncentrat tiste ognjene in žarke energije, ki treska z bliski iz nebeških oblakov v zemeljska tla. Novodobne teorije so ga

skušale razlagati kot kristalizacijski produkt ogljikove prvine pod vplivom ogromnih temperatur in tlakov v raztaljenih ognjiščih pod zemeljsko skorjo. S potnočjo takšnih temperatur (3000 do 4000° C) in tlakov (20—25 atmosfer) so pridelali učenjaki v posebnih električnih pečeh demantne kristale. Naj omenimo kar na tem mestu, da se to umetno pridelovanje ne izplača, ker je zvezano s takšnimi stroški in ker so umetno ustvarjeni demanti tako majhni, da so stokrat večji naravni kristali še vedno stokrat cenejši od njih. Šlo je samo za teoretičen uspeh, za potrdilo domneve, da sta tudi pri naravnem nastajanju sodelovala ogromna temperatura in ogromen pritisk. A naj-novejše teorije so se po vsej priliki najbolj približale rešitvi stare zagonetke.

Opazovanja učijo, da je ležišče dragocenih ogljikovih kamnov razen v naplavinah predvsem v neki geološki zemeljski tvorbi, ki jo imenujejo znanstveniki »modra zemlja«. Ta zemlja napolnjuje ognjeniškim žrelom podobne rove ali razpokline, ki vodijo iz zemeljske notranjosti na površino in ki so nastale v pradedavnih časih, ko je vrela raztaljena tekočina na dan. Drugi pravijo, da so te razpoke nastajale zaradi tega, ker se je zemeljska skorja pod vplivom ohlajevanja stegovala v vodoravni smeri. Naj bo tako ali tako, dejstvo je, da so se razpoke polnile

z rastlinjem in drugimi organskimi predmeti, ki so padali od zgoraj, dež je lil v razpoke in pod vplivom žareče magme, organskih rastlinskih snovi ter vode se je tvorila »modra zemlja«. Ker so pa organske snovi sestavljene pretežno iz ogljika, se je ta pod silno vročino magme in silnim pritiskom vodne pare kristaliziral v demante.

Nu, navzlic tem ostroumnim teorijam lahko mirno priznamo, da vemo prav malo več sigurnega o nastajanju demantov nego stari, ki so jih smatrali za zgoščene bliske. Da so jih pa znali ceniti že prav tako pravilno kakor mi, posnamemo iz spisov starorimskega naravošlovca Plinija, ki jih imenuje »atribut kraljev«, in pa iz staroindijske pripovedke, ki pravi, da je nosil že pradedni junak Karne 5000 let pred našim štetjem znameniti demant Koh-i-noor na vsakem bojnem pohodu s seboj.

Indija je bila sploh prva dežela, kjer so se ljudje lotili pridobivanja demantov. Šele v prvi polovici 18. stoletja se ji je pridružila Brazilija, a v drugi polovici prejšnjega stoletja so odkrili prva ležišča v Južni Afriki, ki dobavljajo danes 9 desetink vse svetovne demantne produkcije. Tako so pridelali v predlanskem letu v Južnozpadni Afriki za 520.000 karatov kraljevskega dragulja (1 karat tehta eno petinko g), v Južnoafriški uniji 3.202.112 karatov, v belgijskem Kongu 1.258.000 karatov, v angleškem Zlatoobalskem ozemlju 417.000 karatov, v Britski Guayani (Južna Amerika) 190.000 karatov, v Braziliji 50.000 karatov, v bivši nemški Vzhodnoafriški koloniji 7000 karatov, na Borneu 5000 karatov, v Indiji, Avstraliji, Arkansasu in v portugalski Angoli pa še manj. Toda ta produkcija narašča od leta do leta, tako da se je Britski demantni sindikat v Londonu, ki razpolaga z več nego 90% vse svetovne demantne produkcije, ustrašil padajočih cen in jih skušal v povojnih letih na umeten način dvigniti s tem, da je znatnemu delu produkcije zaprl pot na trg. Toda ta umetni način podraževanja se mu slabo obnaša in se mu bo še manj, ker odkrivajo vedno nova in bogatejša ležišča demanta. Tako je pred kratkim prišla vest, da so našli silno bogata demantna polja in sicer resnična polja na površini zemlje, v naplavinah Južne Afrike, Brazilije in otoka Bornea. Računajo, da tehtajo vsi demanti skupaj, kar so jih našli do danes, nič manj nego 200.000.000 karatov

(800 stotov), kar bi značilo v našem denarju 60—70 milijard dinarjev vrednosti. Glavni konsument so danes Zedinjene države, ki so importirale samo l. 1926. za 3.,200,000.000 Din demantov!

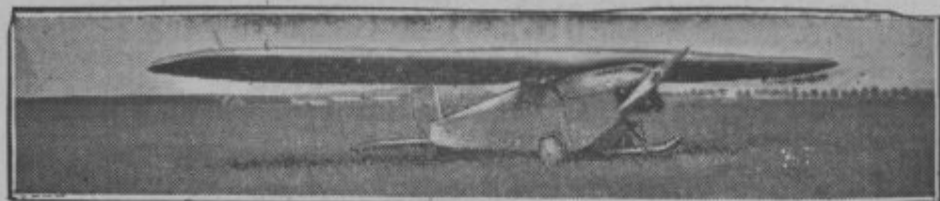
Kako pridobivamo demante

Tam, kjer leži dragoceni kamen v mehki naplavini, ga očistijo zemlje z rešeti in izpiranjem z vodo. Kjer leži v trdih vulkanskih plasteh pod zemljo, nakopilejo najprvo te plasti kakor v kakšnih premogovnikih. Nakopane plasti puste ležati na prostem, da se razkrojijo in nato pričnejo z izpiranjem. V modernih demantnih poljih in rudnikih se vrši to čistilno delo seveda z velikanskimi in kompliciranimi strojnimi napravami, ki jih človeški duh ne prestando izpopolnjevati. Najprvo odstranijo z velikimi rešeti najdebelejše malovredne primesi. Potem izperejo drobnejši peščeni ostanek z vodo, ki jo morajo včasih napeljati iz velike daljave in celo iz morja do najdišča. Nato prerešetajo material z manjšimi siti, a z velikimi elektromagneti ga očistijo vseh železnatih primesi. Med rešetanjem so se vlegli demanti zaradi svoje večje teže na dno sita. Ta sita pridejo v zadnji, strogo zaprt prostor, kjer jih prevrnejo na mize. Spodaj je mokra, sprijeta peščena pogača, a na njenem vrhu se bliščijo demantni kristali. Te poberejo in jih shranijo v kovinaste pušice. Ni jim treba sedaj nič drugega, nego da jih obrusijo. Iz celih gričev zemeljskega materiala so pridelali z napornim dolgim delom morda za nekoliko sto karatov drobnih kristalov, kajti takšna najdba, kakor je bila najdba 3024 in tri četrtnine karatov težkega in doslej najtežjega demanta »Cullinana« v Južni Afriki, se posreči morda vsakih sto let enkrat. Ni čudno potem, da ta zadeva v svoji končni obliki nekaj velja in da si jo more privoščiti edino dolarsko baronstvo v Ameriki in kar se po ostalem svetu z njim lahko še meri.

.....

Roentgenovi žarki

Škotska Narodna galerija hrani še nekaj let sliko, ki se pripisuje Francu Halsu. To je portret moža z žametnim klobukom na glavi in s čašo v roki. Te dni so jo preiskali z žarki X in dognali, da sta kozarec in pokrivalo pozneje prislikana. Obenem se je ugotovilo, da je avtor Verdonak, a ne Hals.

P. Š.

Vozili se bomo kakor bogovi

Zanimivosti z mednarodne zrakoplovne razstave v Berlinu

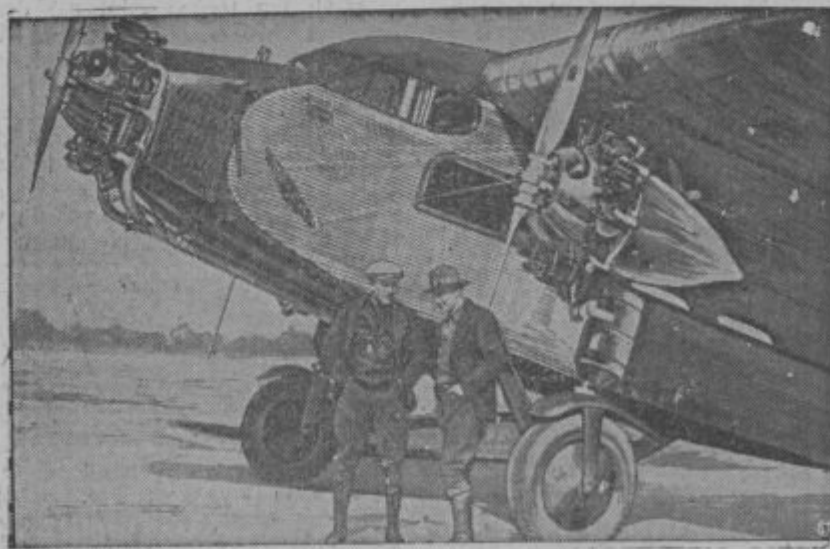
Kdo se danes z berlinskih ulic še ozre na številna potniška letala, ki krožijo nad mestom? Brnenje njih motorjev je že davno del pouličnega vrvenja in izpopolnjuje življenje velikomestnega prometa. Fantastične slike dnevnikov in knjig iz predvojne dobe so postale gola resničnost. Ko vidiš vse to se ti zdi povsem enostavno, samo po sebi umevno. Kar bi pri nas pomenilo senzacijo, je tu samo dovršitev nečesa neobhodno potrebnega. Kar bo jutri dograjeno, to je že danes staro, ker so že objavljene nove ideje in boljši osnutki.

Kljub temu je zanimanje za zrakoplovno razstavo ogromno.

Razstava je nameščena v štirih velikih paviljonih na Kaiserdammu v zapadnem mestu, kjer stojijo na razstav-

nem prostoru veliki avtomobilni paviljon in radio-palača.

Prvi paviljon zavzema nemško zrakoplovstvo. Tu so razstavljena orjaška letala: »Romar« tvrdke Rohrbach, Blau-Wal, konstrukcija švicarskega inženjerja Dornierja in Junkersovo veliko letalo G 31. Blau-Wal tvrdke Dornier je po eleganci linije najimpozantnejši. Trup tega vodnega letala je podoben mali torpedovki, dolg in širok je kakor železniški voz mednarodnih vlakov in se tudi po razvrstitvi sedežev in njih udobnosti ne razlikuje dosti od njih. Na krilih, ki so nameščena nad trupom, so pritrjeni štirje Gnom-Rhône-Jupiter motorji s skupno 2000 k. s. in navzkrižnimi vijaki. Letalo nosi poleg posadke štirih mož še 19 potnikov.

LETALO »BREMEN«

Vodno potniško letalo »Romar« tvrd. Rohrbach s tremi BMW-motorji (Bayrische Motorenwerke) ki je bilo šele pred kratkim dograjeno, ima prostora za 12 oseb in 4 pilote, od katerih sta dva radiotelegrafista. Letalo ima namreč visoko anteno in oddajni aparat. Trup, ki je izdelan v obliki čolna, ima

druga v drugo in je v tem trenutku dinamični problem najbolj zamotan in zato računu le težko dostopen.

Največje razstavljeno letalo za start na kopnem (suhozemni tip) je Junker-
sov G 31 za 14 oseb s tremi motorji z navzkrižnimi vijaki. Trup, čigar notranjost si lahko ogledaš, je razdeljen v

LETALO, ki vozi potnike med Dunajem in Trstom

sidro in krmilo. Tanki za bencin so vdelani v krila, ki so ob trupu do 60 cm debela in vise prosto.

Ti dve vodni letali sta zanimivi zlasti po tem, kako obe tvrdki rešujeta problem stabilizacije pri dvigu. Letalo ima namreč na vodi povsem drugo stabilizacijo os kakor v zraku, pri dvigu iz vode, oziroma pri pristanku pa prehaja

dva dela, v jedilnico in malo spalnico. Oboje naliči spalnemu oziroma jedilnemu železniškemu vozu. Izdelava tega letala, ki je popolnoma iz duraluminija je nad vse precizna in visoke kvalitete. Zato se nemški letalni promet vrši po večini s temi letali. Istega tipa je tudi razstavljeno letalo »Bremen«, ki je prvo preletelo Atlantski ocean v zapadni

V RESTAVRACIJI OBIČAJNEGA POTNIŠKEGA LETALA

smeri. Ostale podatke tega letala, ki ga je lastnik Hünefeldt podaril nekemu ameriškemu muzeju, ne navajam, ker so bili itak že objavljeni.

Vsa ostala razstavljena letala najrazličnejših tvrdk, kakor Albatros, Heinkel, Focke-Wulf, Baumer in Arado ne dosegajo gori omenjenih proizvodov niti po kakovosti, nosilnosti ali hitrosti in so po večini tudi manjšega tipa. So sicer mnogo cenejša, vendar je ravno v letalstvu danes zahteva »safety first« odločilna, kajti nič ne škoduje razvoju aeronavtičke bolj kakor pad in nesreča. Zračni promet danes še ni rentabilen, v Nemčiji na pr. doseže kritje stroškov komaj 30 odstotkov; izvidniška služba kakor varnostne naprave in pa le delna izraba letal povzročajo prevelike stroške. Število potnikov in preletenih kilometrov pa stalno narašča. Zanimivi so v tem pogledu proračuni, predloženi zadnjemu občnemu zboru Lufthanse (Zračna prometna družba), iz katerih sledi, da bo zračni promet dosegel rentabilnost v desetih do dvanajstih letih, ako se bo razvijal v današnjem pravcu in ako se upošteva tehnični napredek v tem času.

Letalstvo kot sport je tudi danes še slabo razvito. Različne tvrdke razstavljajo mala lahka letala kot Klemm, Espenlaub in Raab-Katzenstein, znan po svojih načrtih raketnega letala. Najcenejše letalo velja 5200 nemških mark, torej približno toliko kakor štirisedežni avtomobil, vendar so obratni stroški visoki.

V istem paviljonu so razstavljeni tudi motorji tvrdk Siemens, Mercedes-Benz, Argus in BMW. Značilno je, da leži bodočnost v zračno-hladilnem sistemu, ker je hlajenje cilindrov z vodo zvezano z večjo težo in z manjšo sigurnostjo v obratu. Pri zračno hlajenem motorju, ki ima cilindre nameščene vretenčasto okoli ojnice, je danes nerešen samo en problem, ki je konstrukcijskega značaja; ti motorji se sedaj še ne morejo graditi za poljubne efekte. Do danes najmočnejši motor te vrste s 600 k. s., ki je tudi razstavljen, je zgradila tvrdka Siemens, ki ima licenco za gradnjo Rhône-Gnome motorjev, ki so bili prvi tega sistema.

Splošno pa se opazi, da so že skoro pri vseh letalih, ki so v prometu, zlasti kar jih je Junkersovega tipa, stari motorji zamenjani z novimi na zračno hlajenje.

To bi bilo nemško letalstvo.

Zanimiv je vstop v drugi paviljon, ki ga zavzemajo inozemske tvrdke. Na prvi pogled se tu vidi vpliv dveh šol: nemške in francoske, ki gresta povsem različna pota. Nemško šolo predstavlja jo konstrukcije inženjerja Junkersa, njegovi nizki-enokrillci (krila pritrjena prav nizko ob trupu), vsi iz duraluminija in s prostimi krili, ki se nosijo sama. Po tej poti gre sedaj deloma tudi še ostala nemška industrija, kar se kaže ravno v tem, da dvokrillci prepuščajo mesto enokrillcem. Na drugi strani francoska smer tvrdke Farman, ki je največje francosko podjetje. Šele v zadnjih letih je bil dovršen novi tip, v prvi vrsti prometnih limuzin. Dvojna krila niso več nameščena na sprednjem delu trupa tik za motorjem ali za pilotno kabinno, temveč so pomaknjena za kaki dve petini v dolžini trupa nazaj, tako da moli trup daleč naprej in naliči letalo v zraku nekako divji raci, ko leti s stegnjenim vratom. Letal tega tipa še ni dosti v prometu in rezultati obratovanja še niso povsem objavljeni.

Tudi ostali aparati francoskih tvrdk so dvokrillci, kar je tipično za francosko zrakoplovno industrijo. Tvrdka Bleriot je razstavila svoj aparat »Nungesser-Colie«, s katerim sta Costes in Le Brix obletela zemljo razven Pacifika in pri tem preletela 57.000 km. Tvrdka »Potez« kaže letalo, kakršno je pri nas v prometu med Zagrebom in Beogradom. Razstavljeni so dalje še aparati tvrdke Nieuport in Delage.

Za Francijo je najmočnejše zastopana Italija z različnimi prometnimi letali. Zelo zanimiv je mali hidroplan tvrdke Macchi, ki je to leto postavil nov svetovni hitrostni rekord.

Češkoslovaško, ki ima tudi dobro razvito zrakoplovno industrijo, zastopajo tri tvrdke: Letov, ki sledi v svoji konstrukciji Farmanovemu tipu, dalje Avia in Aero. Škodovi zavodi pa razstavljajo motorje.

Anglija je razstavila malo, po večini le svoje male aparate, med njimi znani Moth-tip, ki ima motor za 100 konjskih sil in velja 13000 nemških mark (172 tisoč dinarjev), torej tudi ni dražji od luksuznega avtomobila.

Razstavili sta dalje tudi Rusija in Belgija. Rusija med drugim zelo praktično sanitetno letalo, ki ima stojalo na kolesa, ali pa na smuči.

V ostalih paviljonih, kakor tudi v stranskih prostorih, so razstavljeni najrazličnejši pomožni aparati, kakor splinachi, ležaji, motorji, vijaki, stavbni deli itd.

Zelo obsežen in morda najzanimivejši del razstave je del z različnimi navigacijskimi aparati, varnostnimi napravami, o organizaciji zrakoplovnega prometa in o statistiki.

Priporočil bi vsakemu, da si v bodočnosti ogleda slične prireditve, ker bo tudi pri nas slej ko prej zračni promet postal vsakdanjost. Koristno bi bilo, da bi se pri prihodnji tekmi modelov, kakršna se je vršila te dni v Ljubljani kot nagrada za prvenstvo določil obisk take zrakoplovne razstave.

Obisk v sovjetski tovarni gumija

Za obletnico boljševiškega prevrata, poglavje iz knjige »drvečega reporterja« Egon Ervin Kisch »Carji, popi, boljševiki«.

I.

Produksijski rekord, ki ga je dosegla rusko-ameriška tovarna gumastih izdelkov Trougelnik v Leningradu, bil: sto tisoč parov galošev na dan. Pomnožimo to število z dnevi leta in pomislimo, da znaša življenska doba normalnega gumastega čevlja dve leti, pa smo sredi v bilijonih! K sreči je bilo to število samo enkrat bravurni uspeh; če bi bilo normalno dnevno delo tolikšno, tedaj bi bil moral imeti povprečno vsak prebivalec petih svetovnih delov deset parov galoš. Konkurenca je hotela tudi živeti — »Provodnik« v Rigi, »Bogatyř« v Moskvi in ameriški obrati — vsekakor pa je bilo ogromno število nog, ki so drsale po zemeljski skorji zavarovane z gumijem, žigosanim z rdečim trikotnikom, ki je bil varstvena znamka in ime tovarne. Sedaj je pristavek vzet med ravodnico: »Rdeči trikotnik«, »Krasnyj trougolnik« je največji obrat v kemijski industriji Rusije.

II.

Sirovina za vse delavnice v tovarni je zgoščen (koaguliran) sok, ki je bil odvzet zarezanim gumijevim drevesom. Iz gozdov na obalah reke Amazonke prihaja v kroglah in kepah ter kolačih v povojnem stanju »Pera«, najboljša znamka divjega kavčuka; po glavni količina potrebe, devadeset odstotkov, pa je plantažni gumi iz Ceylona, Sumatre, Malaje in Sundskih otokov. Tovarni parniki privajažo preko Londona in Liverpoola v leningrajsko pristanišče (in če je to zamrzlo, »Reval ali Murmansk) toliko sirovine, da se je porabi pri delu dnevno približno petdeset tisoč ruskih pudov. (Pri Batumu

ob Črnem morju, v subtropskih pokrajinah sovjetske unije, poskušajo sedaj nasade kavčukovih plantaž, toda uspeh se utegne pokazati šele v nekaj letih.)

III.

Prva stopnja manipulacije: pralnica. Vsi komadi se vržejo iz dospelih za bojov v podzemne cisterne, v vodo, skozi katero se spelje para. Štiri in dvajset ur morajo biti v nji, preden se zmehčajo, da jih je lažje očistiti pri mesi, nezaželenega pasažirja, ki se je pripeljal za visoko voznino iz tropske dežele čez Veliko Britanijo v Rusijo. — Pri divjem kavčuku je čisto do štirideset odstotkov drevesne skorje, pereska, zemlje, potvorb.

IV.

Zdaj se stisne gumi med valjarji. Grob zobat valjar se zagriže z močjo petnajstih konjskih zobovij v raznobavne, raznooblične raznovrstne kosome, made ter jih stisne z močjo petnajstih konjskih teles, dokler ne ostanejo sledovi zobov enakomerno drug pri drugem. Na gladkih valjarjih se zdela material v neskončen trak, tanko gumasto kožo, ki se razdeli v tri metre dolge kose in obesi za štiri, pet dni v sušilnico.

V.

Pri napravah za gnetenje in mešanje imajo opravljači možnost s pripeto pošastno plinsko masko; prinesli so kože iz sušilnic ter jim dodajajo žvepla, gladičine, krede in drugih primeš, ki na pravijo pri poznejšem vulkanizacijskem procesu gumasti predmet odporen proti kemijskim vplivom, proti luči in visokim temperaturam. Star dela vec — brez plinske maske — prihititi za

opazovalcem, češ, naj zabeleži, da je on (stari delavec brez maske) tu še iz- za časa, ko se je še primešavala guta- perha; tega sedaj ni več, gutaperha se rabi le še za podmorske kable, sicer je delo sedaj boljše nego prej. To naj se blagovoli zabeležiti. Zgodi se.

V kalandru dobi gumi podobo poli- rane plošče. Ta gre v širokem traku v prirezovalnico, kjer se prirezavajo po šablonah komadi, tako n. pr. zgornji deli in podplati za galoše sto različnih fason (izmenjujočih se po modi čevl-jev) in tri in tridesetih velikosti. Z iz- jemo gornjega lista, ki se izdelava z ro- ko, se deli izrezujejo s stroji; vsak čev- velj sestoji iz nič manj ko dvajsetih delov, ki jih treba sestaviti v naglici brez oddiha.

VII.

V dolgih dvoranaх konfekcije stoji štiri tisoč delavk; rdeče naglavne rute se majejo v prostoru kakor otroški ba- lončki. Gibi brnijo z neosebno pravil- nostjo v sekaneu ritmu stroja, dasi nimajo žene napraviti le enega prije- ma, nego imajo obaviti celotno čevljar- sko delo. S kovinastim kopitom pred seboj, čez katerega potegnejo podlogo in čevljevo kapico, prilepijo in zvijejo ostale dele trdno ob notranji podplat na zvezni trak s podložnim blagom; tri kapice in zaplato za ojačenje čevl-jevega sprednjega konca, vmesno pod- logo, jermenček za pritrdjevanje zapo- ne, izpolnjevalni podplat, ostroge, zgor- nji del in pravi podplat spravijo s kla- divom na pravo mesto, da izgotovijo čevlji, in tako sedemnajst do dvajset parov dnevno. Intenzivno delo po ko- madih. Nobenega trenutka torej noče- jo izgubiti, nič ne šarijo: hite, da brzo opravijo svoj posel.

VIII.

Tračnice gredo skozi dvorano, vozič- ki se vozijo po njih, ki se na njih na- loži sto do sto petdeset parov kopit. Sivi sirovi galoši so napeti čez kopita. Na dvigalih se spuščajo navzdol v dvo- rano za končna dela.

IX.

Tu so možje, ki delajo; vsak dvigne iz došlega vozička enega izmed težkih prečnih drogov z desetimi kovinastimi kopiti in začne galoše lakirati z lane- nim oljem in terpentinom; — tako, se- daj so rjavi ter se lahko peko ob 135 stopinjah, da postanejo črni, to se opravlja v starih pečeh za vulkanizaci-

jo ali v novi dvorani, kjer stojita nad kompresorji dva neizmerna kotla. Elek- trično dvigalo odpre pokrova, vozički se zapeljejo na tračnicah globoko v kotla; petnajst vozičkov ima prostora v enem kotlu, štiri tisoč parov guma- stih čevljev se lahko vulkanizira hkrati.

X.

Na skladiščnih policah se suše še dva dni; nato se odberejo po vrstah, spra- vijo v pare, žigosajo z rdečim troogel- nikom, zabijejo v množinah po 50 pa- rov v zaboj in razpošljejo. Izbrakira- no, izloženo blago pride v razstavnih lo- kal, ki ga morajo delavci vsak dan po- sečati, da spoznavajo pojavljajoče se napake.

To je oddelek za galoše. Toda še dru- gi oddelki so v tej tovarni za gumaste izdelke, — najbolj mnogostranski na svetu. Ena panoga proizvodov, zapu- ščajoča bizarne vtise, je panoga

XI.

medicinskih utenzilij in brezšivnih predmetov. V bobnu, čigar izložba je steklena, vidimo poditi se sto rok, člo- veških rok, razprostrtih rok, pet pr- stov in ročni sklep, roka ob roki, z be- snečo naglico: to so lesene forme za rokavice kirurgov. Posoda z gumasto raztopino v bencinu se je hidravlično dvignila in spustila doli ter zapustila na formi tanko plast, bencin med rota- cijo izhlapi in ostane le tanka epider- mis — rokavica, brezšivna, da se ne bi izgubil pod njo tipni čut prstnih kon- cev.

XII.

Enaki morajo biti preparati, ki na- stanejo nad steklenimi cevmi v sosed- nih bobnih: ti stekleni cilindri, vsi enako široki, morda toliko, da bi jih mogli objeti s palcem in kazalcem, se vrtijo, da postane na njih gumast me- hur. Potem ko je bil na njem s prstom zaviti majhen rob, se kožice vulkanizi- rajo v posebni omari s klorasto-žveple- no soparo ter potresejo z riževim pu- drom; častitljive matrone in mlada de- kleta preiščejo vsak kos glede nepro- pustljivosti in sicer tako, da ga neko- liko napihnejo. Druge delavke ga raz- tegnejo čez lakirano leseno paličico, preizkusijo, ali ni v prozorni materiji kake primise in ga pogladijo z gibi prst- nih koncev, ki se premikajo gor in dol; nato ga zvijejo in zamotajo v majhne, četverokotne ovoje. Tisoč ducatov je dnevni izdelek tovarne.

XIII.

Gumasti sesalniki za dojenčke se vrstijo v steklenih napravah za potapljanje, — večna potreba, saj otroci vedno prihajajo na svet. V prihodnjem prostoru nastajajo balončki za deco, (ki se razpošiljajo, napolnjeni s plinom.) žoge, plavači in druge gumaste igrače; ogrevači in ledenjače, zračni zglobovi in «duše» za nogometne žoge imajo skupno rojstno sobo.

XIV.

Higijenske brizgalke se zlepijo iz treh do štirih delov; mehur se napolni z ogljenčasto-kislino amonijem, ki izhlapi med vulkanizacijo v kotlu, in gummi se pritiska na formo tako, da nastane votla hruška s trdno okroglo obliko; garnitura, ustje iz trdega gumija, široko približno kakor prej omenjene steklene cevi, se zmontira na njo. Mlečni sesalniki, gumaste gobe za umivanje, irigatorji, brizgalke za mrčes, gumaste banjice, vse predmete, ki leže izdelani v izložbah drogerij ter tvorijo tajnosti postelje, bolniške sobe ali kopalnice,

lahko vidiš tu nastajati, razgaljene vsakega misterija.

XV.

Dvajset tisoč glavnikov dnevno izdeluje oddelček za trdi gumij; kakor je nekdaj želel neki francoski kralj, da bi imel vsak podložnik v nedeljo svojo kuro v loncu, tako želi sovjetski režim, da bi imel vsak kmet ob mejah Mandžurije in v gorah Armenije svoj lastni glavnik. Od majčkenih ventilskih cevčic za kolesa do mogočnih, osemnajst palcev debelih sesalnih cevi za bagre, vse to se poraja v sto različnih oblikah v oddelku za cevi: pritiskne cevi za pnevmatične inštrumente in za železnice, zavore, cevi za brizgalne in njihova ustja za požarno brambo. Kraljestvo kač. Proizvajanje pogonskih jermenov iz gumiju podobne pavalaste snovi zaposluje le malo ljudi.

XVI.

Produkcija in potreba: Trikrat toliko pnevmatike, zračnih cevi in obročev kakor pred vojno je treba izdelati,

RUSKE MOTORNE SANI «ZAGE», ki morejo prevoziti 120 km na uro — razstavljen v Berlinu

kajti uvoza ni več. Se manj zadostuje produkcija galošev, dasi je izgubila svoj izvoz, izvzemši v Perzijo in Turčijo, kljub temu, da proizvaja nekdanje konkurenčno ter provincijalno podjetje, a sedaj fuzijonirano in rezidenčno podjetje, — tovarna Bogatyr v Moskvi, za polovico več nego l. 1914. Na stotine ljudi je v vsej Rusiji po več ur nastavljenih pred prodajalnami «Resinotrusta», da bi si nabavili galoše, in na sejnih plačujejo do šest rubljev za par, ki stane «službeno» tri in pol rublja, razmeroma manj nego v miru, ker je proglasil najvišji gospodarski svet galoše za neobhodno potrebsčino. Produkcija torej daleč ne krije konzuma. Zakaj? Vsaka kmečka dekla, ki je hodila nekoč bosa, mora imeti sedaj galoše. Zakaj? «Ker so po revoluciji z razširjenjem kulture porasle tudi zahteve,» pravi mož levece, — «ker se je kmet naučil v času inflacije, da je raje sprejel njemu tudi najmanj potrebno blago nego denar», pravi mož desnice. Bodi kakorkoli, — produkcija sedemdeset tisočev parov gumastih čevljev dnevno ne zadostuje več. Treba je znižati obratne stroške, da bi mogli nakupiti več sirovin in treba je racionalizirati obrat, da dosežejo zvišanje produkcije. Kakor v vseh velikih obratih Rusije, se tudi tu pripravljajo prehod k elektrifikaciji; uvajajo se turbine, katerih najvišji pritisk naj se porabi za proizvod sile, odparivanje pa za vulkanizacijo: inženjerski birč izdeluje preoblikovalne načrte.

XVII.

O reformah v proizvodnji se govori in sklepa kolektivno v vsaki izmed sedemnajstih obratnih celic. Obratni svet vsega podjetja šteje sedem in dvajset članov, trinajst žena in štirinajst mož, šestero izmed obratnih svetnikov je oproščenih tovarniškega dela.

XVIII.

Skupno število delavcev znaša šestnajst tisoč pet sto; med njimi je šest tisoč žena. Komunistično organiziranih je dva tisoč dve sto delavcev, od štiri tisoč mladoletnih je tri tisoč komсомolcev, t. j. članov komunistične mladinske internacionale. Vsi delavci pripadajo strokovni organizaciji kemikov, ne glede na to, ali so izučeni kovinarji, pisarniški nameščenci ali lesni delavci; v Rusiji obstoji kakor v Angliji sistem industrijskih zvez, dočim so v

Nemčiji delavci istega obrata organizirani v različnih strokovnih združenjih — sistem zvez po strokah. Dva odstotka od dohodkov dobivajo strokovne organizacije. Razen tega pripada večina delavcev raznim dobrodelnim in agitacijskim zvezam. V «Mospru» ljudski samopomoči za revolucionarne prvoboritelje, ki podpira zlasti družine na Balkanu umorjenih in pobitih ter v inozemstvu zaprtih komunistov, je vpisanih štirinajst tisoč trougolnikovcev, toliko jih je tudi v «Smički», združenju, ki hoče premostiti nasprotja med deželo in mestom ter delati za notranjo skupnost industrijskega in kmetijskega proletarijata. Podjetje «Trougolnik» ima tudi kulturni patronat nad rusko obmejno postajo Sebeš v pokrovski guberniji in nad leningrajskim saperskim bataljonom. V organizaciji «Mati in dojenček» je tri tisoč pet sto delavk iz obrata, v zvezi «Otroški prijatelji» enajst tisoč mož in žena, v oskrbi invalidov štiri tisoč in v «Aero-radio-chimu», gibanju za pospeševanje letalstva, radija in za obrambo proti bodočim plinskim vojnjam, štirinajst tisoč.

XIX.

Osem sto trideset pisateljev je v tovarni, ne manj. Posebno združenje jih veže: delavski korespondentje. Oni tvorijo redakcijske kolegije (tukaj literarni, v manjših obratih z rokopisanih, v mnogih velikih obratih pa tiskanih) stenskih časnikov, od katerih ima po pet delavnic enega, in tednika, ki izhaja za ves trougolnik. Oni pišejo priložnostna in stalna poročila za strokovni list, za mladinski list, za strankin dnevnik «Leningraščskaja Pravda»; razpoloženske črtice, humorreske, predloge ter napade, proti katerim ima napadeni pravico do popravka in priziva na ljudsko sodišče, ne pa do obrambe v okviru obrata. Institucija «Rabkor-a» je povzročila v Rusiji posebno novotarijo v javnem življenju, časnik ni več samo organ izdajatelja in urednikov, nego mora dati mnogo prostora, najmanj eno stran velikega formata rabkorom (odnosno selkorom, vojankorom ali molkorom, t. j. delavskim, kmetiskim, vojaškim ali mladinskim korespondentom). V tisku Unije izide dnevno dvajset tisoč takih poročil; dve sto petdeset tisoč delavskih in kmečkih korespondentov je v vsej državi; vsak delavec, ki je kdaj poslal

kakemu listu prispevek, se sme šteti k cehu. V redakcijah se članki prirede, malo, večinoma le stilistično izpreme ne ter postavijo v stavek; honorar znaša petdeset kopejk do enega rublja za vrstico. Zavrtnji članki se deloma vrnejo, deloma izročijo pristojnim komisarijatom, da so le-ti vsak dan obveščeni o razpoloženju, sodbah in pritožbah delavca v okvirju svojega resorja. Često ta gosposka redakcija rokopiis vrne, da ga priobči. V podjetju Trougolnik imajo rabkori poseben lokal, kjer urejajo stenske časopise ali imajo po delovnem času ure za pogovore.

XX.

Delavske mezde: Povprečni dohodek znaša tri rublje petdeset za delavnik, dva in osemdebet rubljev v mesecu; v to kalkulacijo so vključene tudi visoke plače trgovskih konzulentov, specijalistov, inženjerjev in zlasti petih imetnikov osebnih pogodb: tehničnega ravnatelja, voditelja fabrikacije, voditelja strojnega oddelka, voditelja laboratorija in komercijalnega šefa. V strojnem obratu zaslužijo delavci do dve sto rubljev v mesecu, v večini drugih delavnic imajo akordno mezdo; delavke galošev, zaščitnih sredstev in sesalnikov pridejo na osemdebet do sto osemdebet rubljev. Štiri sto petdeset mladoletnih do osemnajstih let pripada »Fabzauč-u«, tovarniški šoli: štiri ure teoretičnega in štiri ure obratnega pouka, pri katerem opravljajo delo, plačano vsaj s šestnajstimi rublji.

XXI.

Štirje tedni dopusta, izvzemši nekatere stranske obrate kakor mizarstvo, za katere je normiranih le štirinajst dni. Delavke galošev so imele doslej samo štirinajst dni dopusta toda zahtevale so, da dobe namestu steklenice mleka, ki so ga dobivale vsak dan, dvojno mero dopusta, v kar je strokovno združenje privolilo. »Delo na akord — delo umor«, to se skoro rima, tudi če se delajo za patrona, tudi če so na razpolago sanatoriji, ugodnosti za nosečnost in matere — dojiilje, bolniška oskrba in otroška vzgoja; tudi če ima klub, gledališče radio, kino, godbo in izposojevalne knjižnice blizu in zastonj, bi vendar moral akordni delavec brez izdatnega dopusta v krajšem ali daljšem času duševno in telesno shirati.

XXXII.

Po prevratu je bila telesna preiskava pri tovarniških izhodih odpravljena, ker je star socialistični predsodek smatral to metodo pretipavanja nevredno človeka, dasi je težko bolj ponižujoča nego venerološki generalni pregledi pri vojakihi, nego iskanje mrčesa pri izseljencih, nego preiskave kovčegov na carinskihi mejah, nego preizkušnja bankovcev ob lini, nego hišne preiskave ter stotine drugih policijskih in vojaških mer, ki niso bile nikoli predmet načelnih protestov. Poizkusili pa so se zato po revoluciji zavarovati pred tatvinami na drug način, zlasti z natančno dodelitvijo surovega materijala in s primerjanjem njegove teže z oddanim poluproizvodom. To pa je dovedlo do tega, da so posamezni tatovi kradli s sosedovega stojišča, zlasti v dobi meščanske vojne, ko so imeli glavniki, blago, čevlji cene, ki jih ni bilo mogoče zmoči. Sedaj se je upeljala lastna kontrola in sicer tako, da je bila zopet upeljana vizitacija po komandantih — tako se imenujejo vratarji pri tovarniških vratih — in da so jim bili osumljenci še posebej označeni. Vratar preizkusi vsakega moža, ki zapušča poslopje, s prijemom: neka žena stori enako z delavkami. Pogoj je bil, da se ima vsakdo podvreči tej preiskavi, vendar se je tudi to izjalovilo: pet ali šest specijalistov, zanašajočih se, da jih ni mogoče pogrešati, je stavilo ultimat in morali so dobiti poseben izkaz, ne glede na to, ali so jim ustregli radi ali neradi.

Tako skušajo v Rusiji korumpirati vsak sklep: ljudje s prestola vržene plasti so sovražni novemu redu, nadomestila ni hitro dobiti, duhovna in gospodarska blokada ovira svoboden delovni trg, inozemski kapital industrijskih kreditov, vendar ne bo dal, da bi Rusi dokazovali njegovo nepotrebnost in škodljivost, in tako gospodarijo v inteligenčnih poklicih še često ljudje, ki bodo pritrdili duhu novega hotenja šele tedaj, ko bo prodrl kljub njihovemu odporu.

Ameriška naobrazba

Neka newyorška smotra piše: »Don Juan, krasni film velikega umetnika Johna Barrymora, je navdahnil dolgo novelo francoskemu romanopiscu Prosperju Mériméeju. To delo ni brez vrednosti, čeprav ima le nekoliko zveze z Barrymorovim proizvodom.« Mérimée je že pokopan od l. 1870!

K. M. StanjuKovič

„Jastrebova“ katastrofa

Povest starega mornarja

— Pri moji veri, takrat pa smo mislili na Boga, Vaše visokorodje! Naš starejši častnik je bil sila pogumen: nič ni poznal strahu, venomer je godrnjal in nalagal mornarjem kazni. Nu, tistikrat je tudi njega prišlo. »Bratci,« je pravil, »golobčki moji«. Čisto drugače je govoril; poznalo se mu je, da se mu vidi smrt malce resnejša, nego če ubogemu mornarčku nateza noge. Ona te vse drugače nategne, pa naj brcaš, kakor hočeš. Sploh smo takrat vsi izgubili upanje, ali da povem naravnost: vsi smo obupavali in po glavah se nam je podila misel, da nam bo vsem konec v Nemškem morju. Od sile mizerno je to morje, Vaše visokorodje! Ondi je, so pravili, vedno lepo vreme. A ne veš odkod — zdajci se privali brez vsakega reda in pravila nekakšen blazen val in premetava ladjo z boka na bok. Tako zibanje niso mačje solze. Še močnemu človeku vzame pogum. Jaz sem videl v svoji mornariški službi vsa morja in oceane, ali hujšega od tega morja ne najdeš... Nu, pa je Gospod uslišal molitve pomorščakov in se je usmili. Mnogi so celo živi ostali... Res da, tudi naš kapetan, Leontin Fedorovič Bjeloborodov — nemara ste izvolili slišati o njem, Vaše visokorodje? — bil je svojeglaven, a dober človek. Takrat se je izkazal... Ni prenesel pogube »Jastreba«, daj mu Bog nebeško kraljestvo!

In Ivanič, s katerim sva ob vročem poletnem delu sedela v hladni drevesni senci na graščini mojega prijatelja, bivšega pomorščaka, kjer je bil ta starec nočni čuvaj — je snel čepico, da se je pokazala kakor ščip bela glava ter se je pobožno prekrizal.

— Naš »Jastreb« se je potopil v morskem prelivu, Vaše visokorodje! — je nadaljeval Ivanič. »Plitva ožina...« ondi je mnogo plitvin in skalovja. Tudi obrežje je nizko. Pozabij sem, kako se ta preliv imenuje... Stara pamet, Vaše visokorodje... Zdi se mi tako nekako... kot rak...

— Skagerak, — sem se spomnil.

— Da, tako, tako... Pluli smo ondi v pozni jeseni, z razpetimi jadri... o solncu ni bilo niti sledu... vreme je bilo rezko... Zvečer smo spustili poslednje jadro. Nenadoma pa vzroje va-

lovi, postajajo vse silnejši in kot bi podivjali, uprav pobesneli... Vstajajo kakor silni velikanj in se zaganjajo v »Jastreba«... Ali naša lupinica je bila trdna, saj so jo stoprav tisto poletje zgradili in poslali iz Kronštata na daljno triletno plovbo. Škripala je, se gugala na valovih in smuknila zdaj pa zdaj gladko po velikanovem hrbtu. Nu, valovi ji niso mogli do živega, naj so si še tako prizadevali. Samo besneli so in rjovelj ter se penili okoli nas... Pa smo se mornarji, ki tisto noč nismo imeli službe odpravili k počitku. Stopili smo pod krov, obesili postelje in se veselili, da lahko po utrudljivem dnevu spimo do polnoči. Kaj pa da, utrujen človek se vleže in — zaspi. Kako dolgo sem spal, ne vem — zdajci se je nekaj zgodilo z mano, da bi bil kmalu zletel z ležišča. Čul sem grozovit tresk. »Jastreb« se je stresel in se ustavil. V tem hipu so tudi vsi tovariši poskakali z ležišč. Tedajci se oglasi od zgoraj skozi luknjo bootsmanov razburjeni glas: »Urno vsi na krov.« Mi smo se že brez tega na hitro roko oblačili in je drug za drugim planil po stopnicah. Vseh se nas je polastil strah. Razumeli smo, kaj se je zgodilo: »Jastreb« je obtičal v plitvini. Napol brez pameti sem skočil na svoje običajno mesto — k jamborovemu košu — in sem zrl v morje. Kakšna groza! Noč je bila temna, morje je vse na okrog divje bučalo in veter tulil po jamborih. Poveljnik nam je velel skozi rog: »Mladenci, razpnite jadra!« A glas mu je bil takšen, kakor da se ne bi bilo zgodilo nič posebnega... Od sile trd je bil Leontin Fedorovič, Vaše visokorodje! A kakor je bil odličen pri plovbi, tako je bil dober nasproti mornarjem. Nikogar ni trpinčil, in če je kaznoval, je vedno postopal kakor sodnik... Ali bili so med nami taki, ki so poniglavo vzbujali njegov srd in nas gnali v nevoljo... Tako je bilo, Vaše visokorodje! — je dodal starec zamišljeno.

Umolknil je in vzdihnil, kakor bi ga prišlo sočutje z ljudmi, ki so gnali v nevoljo in je nadaljeval:

— Mi, ki smo imeli opraviti z jambori, smo brž zlezli kvišku. Trudili smo se, da bi čim preje razvili jadra... Potlej smo zlezli na krov... Takrat so že

odmevali topovski streli... Potemtakem dajemo znamenja za rešitev... In mornarčki že stoje pri vseh sesaljkah in črpajo vodo iz notranjih ladjinih delov... A vode je vedno več in več... In naš «Jastreb» se niha in buta ob kamenje, venomer buta... Tesno nam je postalo pri srcu, Vaše visokorodje... In vendar smo imeli vsaj to upanje, da bomo izčrpali vodo in se do jutra kakorkoli prebili... potem pa... nemara je v bližini obrežje... in sploh se kakorkoli rešimo... Nu, tako smo se vsi vrgli k sesaljkam... Niti mraza nismo čutili... A kapitan nas je venomer bodril: «Ne dajte se, dečki!» je pravil. Tako smo se tolažili do jutra, ko pa se je zdanilo, smo spoznali, da je z nami križ pa amen!

Voda je segala že do zgornje palube; čez zadnji del so se prelivali valovi. A burja se ni hotela pomiriti in zmanjšati; krog in krog ni bilo videti drugega kot vzburkano, pobesnelo morje... Valovi so se neugnano podili in premetavali, a iz njih se nam je režala — smrt. Iz topov so še streljali... izstreljevali so zadnje naboje, zakaj dohode v skladišča pod palubo je voda zaprla. Kapitan in častnik, ki je imel službo in krmilar — vsi so stali na mostiču. Leontin Fedorovič je bil bled kakor smrt; to noč se je čisto postaral... Tesnobno je zrl okoli sebe. In tudi vsi drugi smo gledali tesnobno. Že smo pustili sesalke in jeli

pripravljati čolne in vezati vrvi. Kaj naj bi se trudili z vodo, ko je že prodrla tudi na sprednjo palubo... Valovi so se jeli zaganjati v nas same... Zbrali smo se na ladjinem kljumu, ki je stal nekoliko višje, ker je «Jastreb» zadel ob skalo in se s sprednjim delom dvignil. A tudi sem je segla voda. Zdaj smo se vsi prijelji za roke in se držali, hoteč se skupno rešiti ali poginiti. Nekateri so od strahu pred smrtjo splezali na jambore... A smrt je bila povsod in je nenehoma zrla iz vode... Obupno smo čakali: zdaj pa zdaj se bo «Jastreb» raztreščil in strmoglavil v morje. Mi z njim... Duhovnik je jel žebrati molitve za umirajoče... Torej so nas že pripravljali na smrt... A ni še končal, kar ga oplazi mogočen val in splavi v morje. Izginil je... In mnoge, ki niso mogli splezati višje, je splavljalo in so izginjali pred našimi očmi. Strahoten je bil pogled na vse to in vsakemu je po glavi rila misel, koliko minut mu je neki štetih — dolgo ne bo nobeden čakal. Nekateri so molili, drugi jokali; zopet nekateri so sedeli kakor blazni z izbuljenimi očmi. Dva mornarja sta od obupa sama skočila v vodo, da se ne bi zaman mučila. Veliko trpljenje in hudo preizkušnjo nam je poslal Gospod... Dolgo je že od tega, ali če se spomniš, ti postane tako tesnobno... Včasih se človeku zazdi še v sanjah, da znova preživlja te ure in ko se vzdrami, ga obliva

LETALO TIPA «JUNKER» (K članku na strani 592)

mrzel pot. Nekaj ljudi se je rešilo, toda zdravo pamet so izgubili za vedno. Oh, kakšne bridkosti smo morali takrat gledati, Vaše visokorodje! . . . Nevarna je mornarska služba! . . . Ni ji enake na svetu. Na kopnem si človek celo v najhujšem kako pomaga — ali tu, kjer je okoli njega sama neskončna voda? . . . Mislim, da ne bi noben ruski človek šel prostovoljno k mornarjem. Ni li na kopnem drugače? Tu imaš travo, pa gozd, pa polje in vse polno cvetic . . . Zares lepo. Midva sediva tukaj-le v hladu. Vaše visokorodje, in čutiva zemljo — majčico. Vonjave, ki prihajajo od cvetic . . . In ptičica, — kako ljubko poje in hvali Boga . . . In žuželka brenci . . . In ondi le nese mravljinji delavec slamo . . . Skratka: blagoslov, pravi blagoslov! — je rekel Ivanič.

In njegove majhne, še vedno živahne, iskre oči so se ljubeznivo ozirale okoli sebe. In zgubano, mršavo, orumenelo obličje je bilo ganjeno . . .

Vzel je iz žepa širokih hlač majhno pipo, jo nabasal in z užitkom nekajkrat potegnil, nato pa je nadaljeval:

— Ali bi še govoril kaj o morju? Saj ga je samo sleparstvo!

— Kako sleparstvo? — sem vprašal, ker nisem razumel, kaj je hotel Ivanič povedati.

— Nu tako, sleparija, kakor na primer pri tukajšnjem oskrbniku, — je pristavil starec bolj potihoma. — Ali jaz mu dobro vidim v karte in vem, kako je prebrisan. Poznamo te, tovariš, poznamo!

In Ivanovičev malo prej ganjeni obraz je poprijel zlobo, poteze in oči so se mu zaiskrile. Takoj sem razumel, da ima Ivanič neki neprijeten obračun z oskrbnikom.

— Včasih je morje polno ljubezni . . . tako vablivo in gostoljubno . . . še ne zgane se ne . . . Le zaupaj mu! Vsak hip si lahko v strahu. Nekoč v starih časih, ko so plavale po njem lesene ladje, si imel v nesreči še kako upanje, da se rešiš; odkar pa so prišle toli hvalisane nove ladje, zadostuje, da treščijo ob kamen, pa nimaš skoro več časa, da bi bil skočil na palubo, tako hitro te potegne na dno.

Ivanič se je jel hudovati nad novotarijami; šele ko sem ga nežno opomnil, je nadaljeval svojo povest.

— Tako smo tedaj sedeli vsi premrzli in lačni in čakali . . . Tik mene je čenel novinec, rojak iz iste vasi Akimka Ko-

strikov. Dečko je obupal do kraja. Jokal je kakor otrok . . . A bil je dober, iskren fant; samo mornariško življenje mu ni nič kaj prišlo, zato je češče dobil kako brco od častnika in bootsmana. Mnogo bridkega je izkusil in je rad potožil o tegobah mornariške službe; morilo ga je hudo domotožje in hrepenenje po kopnem. Hoteč potolažiti rojaka, sem mu pravil: »Bog da, da priplove mimo kaka trgovska ladja — ne boj se, pride pomoč . . . sigurno pride! . . . Tudi burja, bratec, že ponehava. In »Jastreba« ne buta več tako močno ob skalo . . . Boš videl, da se bo držal še nekaj časa! In ko sem mu tako prilival nadeje, sem zrl v daljavo in — glej, na obzorju so se pojavila jadra in bilo je videti, da ladja plove naravnost k nam. Tudi ostali so jo videli in smo kakor na povelje vzkliknili vsi hkrati trikrat »Hurra!« . . . Veselje nas je prešinilo, kaj pa da. Zrli smo tja polni upanja, krilili z robci in prapori, da bi nas opazili . . . Akimka bi bil v tem hipu skoro prišel ob pamet. Zdaj je jokal, zdaj se smejal in hkrati ves drgetal od mraza . . . Takoj smo opazili, da se bliža briga in brzi z vsemi jadri naravnost k nam . . . In plapola angleški prapor! Zopet zavpijemo vsi iz polnega grla: hurra . . . Glej, vendar je rešitev blizu . . . Radostno se križam. Tudi kapitan vpije izpod velikega jadra — splezal je tja z mostička, ker je bil mostiček že pod vodo: »Čestitam, otroci, pomoč se bliža!« In zopet vsi: hurra! . . . Tako gromovito in veselo, da tega niti popisati ne morem . . . In spet mahljamo vsi z robci. Briga je bila že čisto blizu in se je usmerjala k »Jastrebu«. Že smo videli kapitana in pomoršake. Dih nam je zastajal od veselja, čakamo: vsak hip bodo spustili z brige čolne. Naš kapitan kliče v njihovem jeziku: »Bliže, bratec, bliže. Reši nas!« . . . In kaj norečete: Vaše visokorodje: kaj je storil ta Anglež? . . . Prepul je nekaj sežnjev mimo nas, se obrnil in odbrzel dalje. Kmalu nam je, tepec, izginil izpred oči . . . Vsi smo samo vzdihnili. Oh, ko bi mogel tisti kapitan čuti, kako smo ga preklinjali in psovali, tega psa . . . Kakšnega psa? . . . Gorši je od psa . . . Celo najbolj divja zver se usmili svojega bližnjega, toda ta . . . So taki lopovi na svetu, so! Ne pomagajo potaoljaločemu se . . . Kako more Bog troeti takšne satane na svetu! . . . Kako da je mogel tisti kapitan še dalje živeti? Da se mu niso njegovi možje — Angleži uprli in ga prisilili, da poma-

ga ljudem, ki so taki kot oni sami . . . Kje jim je bila človeška vest?

Ivanič je ogorčeno umolknil; očitvidno je po dolgih življenskih izkušnjah in v pozni starosti ohranil vero v človeško vest in se čudi, kako je mogoče, da včasih vest pri ljudeh docela izgine.

★

— Nu, Ivanič, pripovedujte dalje! — sem ga prosil, ko se je malo potolažil.

— Dalje, Vaše visokorodje, je bilo samo trpljenje. Zdaj smo izgubili vsako upanje. Mislili smo: tudi če ne utonemo, bomo poginili od glada. A čolnov ni bilo: vse je odnesla voda, samo kapitanov čoln je kakor po čudežu ostal. Kam pa naj veslamo z njim ob takem vremenu? . . . Čeprav je veter nekoliko utihnil, je morje še vedno močno valovalo. Kapitan je klical s svoje strani: halo, kdo bi šel v čoln in odpeljal na obrežje, da zaprosi pomoči? Obala je bila — kot se je pokazalo pozneje — kakšne tri milje daleč. Prostovoljcev je bilo precej, vendar so jih izbrali samo sedem pod vodstvom mladega mičmana . . . Kako tako so spustili čoln na morje. Očbil se je ob valove in nam kmalu izgubil izpred oči . . . Mislili smo, da se je potopil. Tedaj se je znočilo. Bila je jasna noč z mesečino. Sam Bog varuj vsakogar pred tako nočjo kot je bila naša. Kaj vse smo preživeli! Nekaterim se je od glada in žeje bledlo in so v vročici poskakali v morje. Drugih pa se je lotila zverinska besnost . . . Vsak je hotel, da bi bil višje nad drugim in tako smo se grizli za zadnji prostor, ki nas je držal nad žrelom smrti. Moj sosed Akimka je zblaznel do kraja. Stiskal se je, revež, k meni, držeč se močno za vrv, mi je široko odprtih oči govoril nezmislne, nesovisele besede. Nenehoma je govoril; počasi sem razumel, da beseduje o vasi, o njeni lepoti in da kliče konja s pašnika . . . Tako živo je videl vse pred seboj. Skratka: še večja žalost ti je stiskala srce, ko si ga poslušal. Videl sem, da je fant izgubljen in mi je bilo žal zanj. Vzel sem ga za roko — bil sem močan in vešč mornar, Vaše visokorodje — in sem ga potegnil kvišku v koš. Komaj sem ga dobil gor. Tja so pa prilezli drugi fantje in polegili drug na drugega, da bi se bili ogreli. Kakor skladovnica klad so ležali v košu. Tja sem položil Akimko in se še sam vlegel nanj. Tako bo revežu vsaj topleje . . . Počasi je jel pri-

hajati k sebi; ni se mu več bledlo in je zaspal.

— In vi, Ivanič, ste tudi zaspali?

— Nisem mogel, Vaše visokorodje . . . Ni mi bilo spanca in strahovito se mi je hotelo jesti . . . A najbolj žeja . . . Zdelo se mi je, da bi bil vse dal za en sam požirek vode . . . In vendar sem vse to še nekako prenesel, zakaj bil sem močan takrat, hrust, da malo takih. Nu, niti jaz se nisem tolažil z upanjem; mirno sem čakal smrti. Mislil sem:

— Drugi umirajo. Mar sem jaz kaj boljši. Ko pride vrsta na me, se prekopalam v morje.

In vendar se mi je hotelo živeti.

Na košu je ležal poleg mene višji mornar Jegorov. Bil je grd pijanec in v vinjenosti ni poznal ne brata ne Boga. Dostikrat so ga že kaznovali zavoljo tega, topli in klofutali, a moža se ni nič prišlo: komaj je stopil na breg, že se ga je nakresal do nemoči. Bil pa je sicer nadarjen, vesel fant, ki je imel srce na pravem mestu. In vrhu tega spreten mornar. Le-ta mi je rekel:

— Veš, Ivanič, zakaj ne bi hotel umreti?

— Zakaj? — sem ga vprašal.

— Zato, — je odvrnil, — ker sem prase. Denar sem zapravil in ne dobo-de hčer niti počenega groša po meni. A hčer je brez matere, brez nadzorstva; živi pri botri, ki si sama komaj zasluži skorjo vsakdanjega kruha. Kdo se bo usmilil male Dunjke, če se je niti oče ni usmilil? Poginila bo, še preden se bo razevela!

— Najdejo se dobri ljudje, — sem rekel — in se je usmili!

— Kako bi se, če lastni oče! . . . A glej, Ivanič, če bi se bil po kakem čudežu rešil, zdaj bi pustil pijančevanje in bi ves denar pošiljal hčerki. — Glejte, Vaše visokorodje, kdaj se pijanec spametuje: ko ima smrt pred nosom.

— Nu, in je ostal živ? — sem vprašal.

— Živ . . . Še danes živi v Kronštadt.

— Kako pa, ali je držal obljubo?

— In kako držal, Vaše visokorodje! Čudil sem se, kje je ta mož vzel karakter? . . . Hči je napravila iz njega čisto drugega človeka . . . Nu, toda na »Jastrebu« je bil strašen . . . Dolgo potem je ležal v kronštadtski bolnici. Zmešala se mu je pamet. Šele čez šest mesecev so ga lahko poslali v okrevališče . . .

— Nu, pripovedujte, Ivanič, kako ste se rešili!

— A, pri tistem čolnu sva ostala... Bog naj poplača vrlim mornarjem: niso se dali, tudi mičman ne... Dopluji so tja, skočili na obrežje in povedali novice... A mi nismo takrat niti mislili nanje. Kdo bi bil še stavil kak up na tisti čoln?... Vsi smo bili preverjeni, da tovarišev ni več na svetu in smo samo čakali, da tudi nas vzame... Tako je minila druga noč... Zdanilo se je... Morje se je pomirilo in solnčece je posijalo... A mi smo bili kakor obsojenici... Tudi jaz sem se jel vdajati... Oslabil sem... In žeja me je izmučila... Samo to sem slišal, kako vpije kapitan z nečloveškim glasom, da naj mu dajo vodo in da je on spravil ljudi v pogubo. Vpije ubogi Leontij Fedorič in konec. Tudi njega je pobralo. Mnogi so vpili, vzdihovali, stokali in klicali smrt. Ne morem vam niti opisati. Vaše visokorodje, tega strahotnega krika in vika. Ko se tega spomnim, me postane strah... Dobro. Kričal je kapitan uro ali dve, pa je utihnil... In zopet se je oglasil: tako bridek, žalosten je bil njegov glas: »Odpustite bratje!« In videl sem: spustil se je z velikega jadra in padel v morje. Val ga je odnesel in pokopal. Bil je ves krvav, so pravili mornarji, ki so ga videli z bližjega. Večna luč naj mu sveti, golobčku... Dobričina je bil.

Ivanič se je prekrizal in nadaljeval:
— In prav tedaj, ko je končal kapitan, sem ugledal jadra na obzorju. Misli sem: privid, ka-li... Tudi drugi so v teh dneh češče videli jadrnice... toda ne... zdaj so jo vsi ugledali in kmalu je bila na poti k nam. Zopet smo vpili »hurra!«, a zdaj je bilo komaj čuti naše glasove... Zares, nismo zmogli toliko moči, da bi bili pošteno zavpili. Vsi smo bili pri zadnjih silah in smo že klicali smrt: namestu tega je prišlo življenje... Ladjá je res prihajala k nam. Prišli so Švedji in so nas jeli snemati kakor prezeble ptice ter odnašati na krov. Jaz sem se, Vaše visokorodje, razjokal od veselja. Nisem zmogel ne besede; venomer sem ihtel in plakal... Slekli so nam mokro obleko, nas zavili v odeje in položili na palubo. In njihov doktor je hodil z ranocelnikom od tega do onega ter je vsakemu kanil nekaj kapljic ruma, nato pa mu dal še gorko juho. Malo, po žličkah so nam jo dajali: ne smemo toliko hkrati, so nam rekli... In koj so nas srečno spravili na kopno in namestili po hišah v njihovem majhnem mestecu. On-

di smo ostali sedem dni, potlej so nas prepeľjali v Kronstadt. Samo da mnogih ni bilo. 175 nas je kreniko z »Jastrebov«: 100 nas je ostalo...

— In »Jastrebo«?

— Potopil se je. Kmalu po naši rešitvi se je znova dvignil vihar in vzburkal morje. Tisto noč je morje tudi »Jastreba« požrló. Zjutraj ni bilo več spomina nanj, le neke ostanke so ribiči opazili v bližini mesta, kjer se je zgodila katastrofa.

Ivanič je umolknil in si je jel znova basati pipo.

Takrat se je na koncu drevoreda pojavil sam graščak, Peter Petrovič, visok, mršav, še čil starec.

Ko se je približal je Ivanič vstal.

— Sedí, Ivanič, kar sedi! — mu je velel dosluženi pomorščak.

— In obrnivši se k meni, me je pobaral:

— O čem sta se menila z Ivaničem?

— Pripovedoval mi je o katastrofi »Jastreba«.

— Da... to so bili strašni dnevi. Nikdar jih ne pozabim! — je zamišljeno pripomnil Peter Petrovič.

— Ali ste bili tudi vi na »Jastrebu«?

— Bil. Takrat sem bil mičman in iz-za tistega časa sva z Ivaničem tovariša... Takrat sem spoznal, kakšen mož je... Sigurno vam ni povedal, kako je mnoge rešil pred smrtjo?

— Ne! O sebi ni pravil ničesar...

— Nu, da. Poznam ga predobro, našega Ivaniča. Tudi mene je rešil... S težavo sem se držal na vrveh, pa me je potegnil v koš... Pa ne samo mene, tudi druge... Zakaj pa nisi o tem pripovedoval, kaj? — ga je dobrodušno vprašal Peter Ivanovič.

— Kam bi prišla, če bi pravil vsako neumnost, vaše visokorodje! — je odvrnil Ivanič.

To rekiš je vstal in odšel po drevo-redu.

Trepanacija

Znaní starinoslovec dr. Nihlen iz Stockholma je preiskoval nedavno najdena okostja z Gotlanda in dožnal, da so predniki Vikingov že pred 5000 leti trpeli hude bolečine od protina. Revmatizem so imeli vsi, tako tudi gnile zobe in druge kostne bolezni. Vendar pa so že spretni kirurgi umeli s kremenom vrtati lobanje in omenjeni arheolog sklepa, da so vobče operiranci srečno prebili trepanacijo. A če se divimo ročnosti prazgodovinskih ranocelnikov, kaj naj porečemo o vztrajnosti bolnikov, ki so jim veččaki brez mamila počasi z ostrim kremenom rezali črepino?

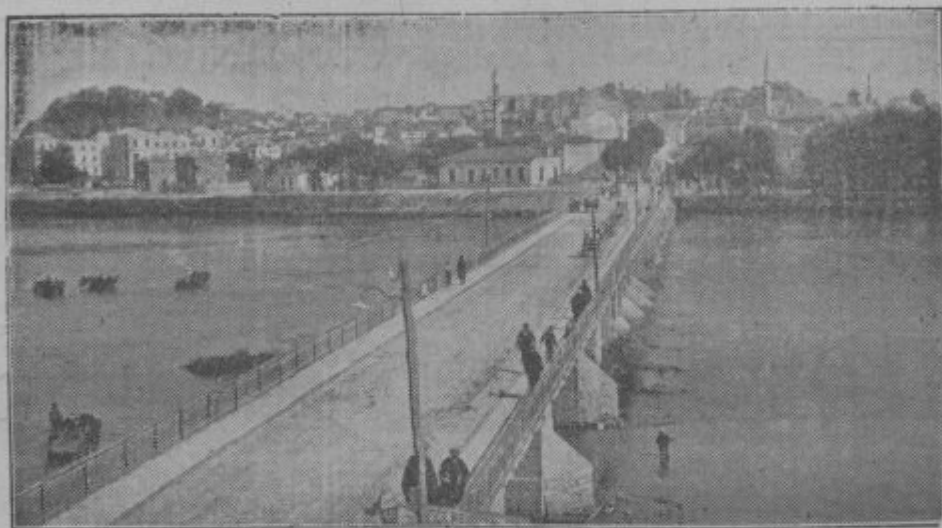
Emil Adamič

Od Ljubljane do črnega morja

(Dalje)

Ambiciozna skupina domačih diletantov je v gledališču izvajala preteklo sezono opere «Seviljski brivec», «Trubadur», «Grgano» in «Traviato». Orkester, sestojč tudi le iz starozagorskih meščanov, šteje nad 20 ljudi, zbor pa nad 40. Posebej pa obstoji v Stari Zagori še simfonični orkester (35 ljudi), ki daje redne koncerte, na katerih predava in razlaga koncertna dela g. g. Bersenjev. Po svoji glasbeni živahnosti konkurira Stara Zagora s Sofijo in vse to po zaslugi Bersenjeva.

rožnatih esenc polastila družba s tovarnami in to, kar kupiš kot tujec v Plovdivu ali Sofiji v parfumerijah, še davno ni čisto in pristno rožnato olje. To dragocenost ti more kdo podariti, seveda le v gramih; samo v takem primeru lahko veruješ, da je pristno. Pa že najbrž ponarejeno stane gram 40 do 50 dinarjev. Koliko bi stal tedaj kilogram? Bolgare smatrajo za najodličnejše evropske parfimerje; izdelujejo nešteto domačih, visoko cenjenih dišav.

PLOVDIV: Most čez Marico

Neumorno delavni mož je iz preprostih tiskanih programov ustvaril najmočnejše razširjen bolgarski glasbeni list.

Stara Zagora nima mnogo zanimivosti. Hitro smo si jih ogledali. Tu v bližini so se prej začenjali znameniti rožni vrtovi, ki so segali do Kazanlika, do vznožja Balkana. Rožni grmi pa usihajo in jih skušajo pomladiti. Glavno središče pridelovanja rožnega izvlečka, olja, masla in voska je sedaj Karlovo. Ako hočeš videti kraj soto teh rožnatih poljan, moraš priti sem v juniju. Takrat, ko kmet sam destilira dragoceno dišavo, morda lahko kupiš pristno blago, četudi ne za majhen denar. Sicer pa se je industrije

Pred slovesom od gostoljubne Stare Zagore me je g. Bersenjev seznanil s svojim sosedom, starim, častitljivim upokojenim generalom Vlčevim, ki se je v ruski službi udeležil osvobodilske vojne. Starček piše memoare o tisti junaški dobi. Njegove iskrene besede, ko sem se poslovil od njega, so bile: «Dragi moj gospod, povejte vsa, kemu svojemu slovanskemu bratu, ki ga srečate, da bomo le v odkritosrčnem in poštenem zedinjenju dosegli upoštevanje in respekt Evrope.»

Okoliški kmetje so se zgrinjali v mesto na mesečni sejem, ko smo se odpravljali na kolodvor. Žepske v pestrih nošah z raznim tovorom, moški na oslih, na okornih lestvičnih vozov

vih, pred katere so bili vpreženi težki, temnobarvni bivoli, Turki, cigani, ne pregledna množica.

In zopet ni nihče izmed nas vedel, kdaj odhaja vlak proti Plovdivu. Čakali smo nanj več kot eno uro. Ker so sejmarji in drugi potniki prihajali v Staro Zagoro, skoro nihče pa iz nje, smo končno vendar le ujeli vlak, v katerem je bilo dovolj prostora. G. Bersenjev nam je naročil pozdrave sofijskim prijateljem, dal nam priporočila na pisma, vabil ljubeznivo na skorajšnje svidenje. Trikratni zvonec in posmaknili smo se proti Plovdivu.

Od začetka še hribovita pokrajina se proti Čirpanu, ki je vsled potresa izmed vseh ostalih prizadetih krajev trpel najbolj, vedno bolj razširja in preide ob prehodu čez sedaj skoro usahlo Marico v široko in plodovito plovdivsko poje. Tu so bogate riževe žetve, pa tudi malarija tu malokateremu prizanesla. Po svoječasni okupaciji teh krajev so Rusi hoteli zatreti malarijo s tem, da so zabranili nasade riža. Toda malarija navzlic temu ni ponehala. Bo'garskemu kmetu je bilo več do žvenketanja srebrnih novcev v žepu, ki jih je izkužil za prodani riž, kakor pa za šklepetanje zob pri malaričnih vročinskih napadih.

Plovdiv. Krasen, obsežen kolodvor, ves obdan z lesenimi podporami. Tudi njemu ni prizanesel potres. Pred kolodvorom prostran, dolgočasen, prašen trg. Kmalu stopiš na orientsko tlakovane mestne ulice. Ni pa skoro niše, ki bi ne kazala žalostnih sledov težke potresne nesreče. V mestnem vrtu baraka pri baraki. Vse razdejavno. Le nekatere hiše na zapadni strani glavne ulice so ušle katastrofi. Napotili smo se v ozko, stransko ulico h komponistu in pianistu Angelu Bukorešlijevu. Sprejel nas je prijazno v svojem, sedaj napol razrušenem domu. Vnovič sem poslušal razgovor o spornem ritmu bolgarske in makedonske »Račenice«. Celo dolgo vrsto zanimivih, zlasti vokalnih kompozicij je napisal »ponos Plovdiva«, g. Bukorešlijev. Pojo jih po vsej njegovi domovini, toda v svoji nerazumljivi skromnosti ne mara, da bi se njegova dela tiskala. Razširjena so le v preniših. Študiral je še pri Skuherskem, pri Knitlu itd. v Pragi. Bil je dober prijatelj Bezenška. Ukvarja se dan na dan s svojim cerkvenim zborom poučuje nebroj učencev klavir, a tudi on ne pije

vina, ne kadi in ne je mesa. Spremil nas je v mesto, ga razkazal, po obedu v restavraciji »Pariž« pa zopet pohitel za svojim utrudljivim poslom. Daleč vidni znak Plovdiva je sedem njegovih sijenitnih skal, med katere je mesto zidano in znameniti, stari turški časovnik, sahat-tepé ter nebét-tepé. Potres je vsem turškim džamijam obglavil minarete. Krasna, seveda sedaj močno poškodovana moderna poslopja, pa zopet nizke, zanemarijene hišice z odprtimi delavnicami domačih, pridnih obrtnikov. Mesto ima svoj geto, svoj turški, svoj grški del, svojo vrvečo in drvečo pestro množico naroda.

Splezal sem na strme skale, kjer stoletja stoji sahat-tepé in odkoder je širok razgled na mesto in okolico. V globoki, temni, v skalo vsekani kleti, kjer so imeli Turki zalogo orožja, smo se okrepčali s hladilnim sadnim sokom ter se menili o davnih turških časih. Bolgari govore o bivših svojih gospodarih z uvaževanjem in dobrohotnostjo. Spominjajo se na nje, kot na visoke, plemenite dostojanstvenike in aristokrate, ki so, z redkimi izjemami delili pravico nepristransko, ki so »raji« dajali velike svoboščine in ki jih niso ovirali pri njihovem kulturnem delu. Mnogi bolgarski inteligenti govore turški jezik, nižji narod pa še dandanes občuje turški med seboj. Sofijski pevski zbor, ki je pod vodstvom Pavla Stefanova priredil nedavno koncertno turnejo v Carigrad in Štefanov ni mogel prehvaliti turške gostoljubnosti in zanimanja turške inteligence za prirejene koncerte. Vendar se čimdalje bolj izgublja sledovi turškega režima. Bolgari pridno čistijo turških primesi svoj književni jezik, v narodni pesmi se proučuje in izločuje turški element, džamije se rušijo, minareti padajo, evropska mentaliteta, evropska moda izpodriva orijent.

Žal smo mogli v velikomestnem Plovdivu, po svoji obsežnosti in številu stanovalcev drugem bolgarskem mestu, ostati le nekoliko ur. Hitro sem skušal v parfumski trgovini največjega bolgarskega, prav za prav armenskega fabrikanta rožnega olja Papazjana kupiti gram zaželjene dišave. Toda prodajalec je tako skakal s cenami, da sem svojo namero takoj onustil. Pozneje sem spoznal, da bi plačal za kapljo dvakrat toliko, kakor v Sofiji.

Brzovlak nas je ob 3. popoldne odpeljal dalje proti Ihtimanu, mimo zna-

menitih radioaktivnih kopališč do najvišje točke Vakarel. Vse te pogorske bolgarske železne ceste so čuda železniškogradbene tehnike. Bolgarija ima v svoji, čez 3000 km dolgi železniški mreži, izvrstno občevalno sredstvo, s katerim se lahko ponasa pred vsem svetom. Na novo se gradi sedaj železniška zveza med Sofijo, Zlatico, Karlovim, Kaloferjem do Kazanlika. Zdi pa se mi, da vse te železnice služijo bolj stratezičnim namenom. Od Vakarrela se železnica strmo spušča v sofijsko ravan. Ze se vidi Vitoša in na jugu za njo rodopsko gorovje. Tu in v dolini Marice je središče tobačnih plantaz. Fabrikacija «tjutjuna», pa tudi «kibrit», vžgalic, je v privatnih rokah pod državno kontrolo. Tovarne, izmed katerih so najznamenitejše Bauer. Kartel in Tomasjan, izdelujejo samo cigarete in tobak za pipe. Odrptega cigaretnega tobaka razven pri pridelovalcu kmetu ne najdeš, ker je prepovedan, istotako ni v Bolgariji cigar razven importiranih, ki pa so zelo drage. Vsi cigaretni izdelki so izvrstni, v lepih škaticah po 20, 40 in 100 ter so izredno poceni. Za 20 cigaret najboljše vrste plačaš osem dinarjev. Tujec pa v Bolgariji kadi lahko še cenejše. Ako se v Sofiji na monopolskem uradu legitimira kot tujec, more kupiti poljubno množino cigaret brez banderola, brez državnega davka, ki je višji, kakor je vreden fabrikat sam. Tobak je ena izmed najvažnejših industrijskih bolgarskih rastlin.

Ob vznožju gole, visoke Vitoše staroslavna Sofija, ali bolje Sófja. S težavo smo si priborili mesto na tramvaju, edinem v Bolgariji. Utaborili smo se v skromnem hotelu «Viena». Sofijo opisovati nima pomena. Podobna je s svojimi ulicami, parki, javnimi in partikularnimi poslopji vsakemu drugemu velikemu evropskemu mestu. Avtomobili, tramvaj, trgovine, restavrant, kinematografi, godba, vse tako, kakor pri nas. Le semtertam nenadoma stojiš pred ostanki turškega gospostva. Tako opaziš edino preostalo turško džamijo z minaretom v Sofiji. V drugi je historični muzej. V predmestjih pa še srečaš marsikaterega, četudi že evropski oblečenega Turka. Spoznaš ga po izraziti, ostri orijentalški fiziognomiji in po molitvenem rožnem vencu, ki ga rad nosi v roki. Ob 11. uri zvečer v »sladkarnici« «Car osvoboditelj», kjer se zbira ves sofijski umetniški

svet, nismo našli nikogar. Le s težavo smo pri zaspanih natakarih restavracije «Balabanov» izprosili večerjo. Sofijski meščani hodijo zgodaj pod odeje. Enako smo storili tudi mi. Tudi naslednji dnevi, ki sem jih preživel v Sofiji, so me prepričali, da tu ni nika-ke romantike več, da jo je izpodrinil praktični, trezni duh trgovca in velika delavna agilnost meščana. Vse je novo in po zapadnem okusu, lepo, čisto in snažno. Tovariša sta me vodila vedno po enih in istih ulicah, mimo carskega dvora do sobranja in nazaj. Moral sem si zopet in zopet ogledati zares krasno katedralo, trg Osvobojenja s spomenikom Carju Osvoboditelju, konzulate, nedokončano univerzo, parke itd.

Obiskal sem sofijske muzike, gg. Bobčevskega in Cankova, dirigenta opere, slepega Stojanova, ki ga, žal, nisem našel doma, ujel na cesti Kamurova, zaman iskal in pričakoval ravnatelja glasbene akademije Georgije-va, ki je imel predsedovati 12. kongresu muzikalnegaсоюза, poslušal petje v raznih cerkvah in šel v opero. Prijazni in postrežljivi operni tajnik gosp. Kostja Todorov nam je opetovano nakazal svobodno ložo tako za opero «Lakmé», kakor za Mozartov «Beg iz saraja». Obe operi je dirigiral g. Hadzije-va.

Zasilno gledališče je le majhno, staro, sedaj na novo prezidano in razširjeno, pa bo v kratkem gotovo in sofijsko prebivalstvo bo lahko ponosno nanj. Navzlic žarki vročini sta letos igrali opera in drama celo poletje, ker je uprava hotela izkoristiti že plačano najemnino do 1. septembra. Publike je pri vsaki predstavi mnogo. Drama in opera igrata v istem poslopju šestkrat tedensko — tudi s popoldanskimi predstavami. Orkester šteje točno 50 ljudi. Solistični ansambl šteje med svojčlane prav izvrstne ženske glasove. Glavna opora jim je ga. Milkova Zolotović, ki je gostovala z izrednim uspehom tudi že v Ljubljani, dva prilično dobra tenorista in več prav odličnih basov. Operni zbor je izredno močan, prav posebno pozornost pa vzbuja moški zbor, ki mi je po predstavi zapel čudovito lepo mnogo bolgarskih umetnih in narodnih pesmi. Pripravljaj se je na turnejo po Evropi, da bi s čistim dobičkom priskočil na pomoč po potresu trpečim rojakom. No, «višja sila» jih je pridržala doma. Direktor Stojčev je sijajen organizator. On je

inicijator vseslovanskega gledališkega kongresa, ki se ima vršiti v Sofiji. Le-tošnji operni repertoar je obsegal med drugimi operami »Evrejško«, »Lovce na bisere«, »Beg iz saraja«, domači operi »Gergana« naestro Atanasova, »Tahirbegovica« maestro Hadži Georgijeva, »Nižavo« itd. »Tahirbegovica« pride menda letos v repertoar praškega narodnega gledališča. Priporočal bi jo najtopleje tudi naši operi, ker bi ž njo pridobila privlačno, sila pestro, nacionalno melodično južnoslovansko opero. Nemalo so se čudili dirigenti z direktorjem vred, ko sem jim pripovedoval o modernem ljubljanskem opernem repertoarju, o »Treh oranžah«, o »Salomi«, o Mozartovem ciklu.

Bil sem tudi pri pomočniku načelnika kulturnega oddelka pri ministrstvu prosvete. Z načelnikom oddelka g. A. Balabanovim sem se seznanil pozneje. Tu sem zvedel, da mi je nakazal bilet prvega razreda za brezplačno potovanje po Bolgariji. Žal sem vsled ne-
točno označenega datuma mojega prihoda dobil ta dragocen bilet šele po svojem povratku v Ljubljani. Razven tega je ministrstvo mojemu spremljevalcu naklonilo za lažje izpolnjevanje tovariške dolžnosti izdatno podporo. To izredno kavalirstvo napram slovanskim gostom zasluži tudi pri nas po-

snemanje. V ministrstvu sem srečal g. Dobri Hristova, ki me je povabil k sebi v gosti. Toda, ako bi sprejel vse lju-beznive ponudbe, ako bi posetil še odaljeni, znameniti Rilski monastir, pa bi še danes ne bil doma. Vroči sofijski trotoar me je jel peči pod nogami. Po zdravil sem še pismeno kongres bolgarskih glasbenih delavcev v imenu vseh slovenskih glasbenih institutov, vseh naših pevskih zborov, vseh naših glasbenikov ter mu želel pri ustanavljanju vseslovanskega glasbenega sojuza najlepši uspeh, deputaciji, ki se mi je prišla zahvalit za pozdrav obljubil, da se drugo leto zopet vrnem in sem se v spremstvu g. Gajdarova, odpravil na kolodvor. Vlak je zavezil na dolgo pot proti Ljubljani. V Drago-manu so mi naši in bolgarski obmejni »organi« pretipali telo in dušo, drugi dan zvečer pa sem bil zopet doma v Ljubljani.

(Konec)

Naša naslovna slika

Z Aljaske so te dni prišla poročila, da preti ruski ekspediciji, obstoječi iz petih Rusov in petdesetih Eskimov, ki je morala pred dvema leti pristati na Vranglovem otoku (v sibirskem ledenem morju), strašna smrt lakote. Parnik, ki je pred tedni odplul iz pristanišča Nome (Aljaska) in ki je vozil s seboj tudi letalo, se je moral vrniti, ker se ni mogel zaradi ledu približati otoku.

Slika prikazuje Vranglov otok, ki je brez vsake zveze z ostalim svetom.

Današnja umetniška priloga

Današnji številki smo priložili izvrsten posnetek »Ribnika v Tivolskem parku v Ljubljani« po originalu nam že znanega mojstra Silvana.

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir — FRANCIJA mesečno 3 franka, ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone, AVSTRIJA mesečno 63 grošev, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Silvan

Ribnik v Tivolskem parku v Ljubljani